

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بسمه تعالی

سازمان بهزیستی کشور
معاونت امور اجتماعی

شیوه
تعلیم و تربیت فرزندان
در خانه‌های کودکان و نوجوانان

دفتر امور شبه‌خانواده

۱۳۸۴

کوپال، شهربانو، ۱۳۳۴-

شیوه تعلیم و تربیت فرزندان در خانه های کودکان و نوجوانان / تألیف شهربانو کوپال؛ مدیریت و نظارت نبی الله عشقی ثانی؛ [برای] دفتر امور شبه خانواده. - - تهران: سازمان بهزیستی کشور، اداره کل روابط عمومی، ۱۳۸۵. ۶۹ ص.

ISBN 964-06-8526-7

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیپا.

کتابنامه. ص. ۶۹

۱. کودکان - - مراقبت شبانه روزی. ۲. کودکان - - سرپرستی. ۳. کودکان - - پرستاری و مراقبت. ۴. حمایت کودکان - - ایران. ۵. آموزش و پرورش کودکان. ۶. آموزش و پرورش نوجوانان. الف. عشقی ثانی، نبی الله، ۱۳۲۹-. ب. سازمان بهزیستی کشور. دفتر امور شبه خانواده. ج. سازمان بهزیستی کشور. اداره کل روابط عمومی. د. عنوان.

۳۶۲/۷۳۲

م ۸۵ - ۵۰۳۶

ش ۹ / ۵۹ / HV۸۷۳

کتابخانه ملی ایران

شیوه تعلیم و تربیت فرزندان
در خانه های کودکان و نوجوانان

مدیریت و نظارت: نبی الله عشقی ثانی

تألیف: شهربانو کوپال

اعضای کمیته تخصصی: حمیدرضا الوند، سعید وجدانی، افشین میرمحمدی، مریم صارم پور
مشاورین گروه: دکتر محمدجو، منوچهر بهرامی، رضا بختیاری، محمد پاسدار، محمدحسین
ابدی، دکتر لیلی شیرزادی، فاطمه مصیبی

ویرایش: هادی نیلی

حروف چینی: معصومه افتخاری

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

ناشر: انتشارات اداره کل روابط عمومی سازمان بهزیستی کشور

چاپ: چاپخانه سازمان بهزیستی کشور

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۷.....	پیش‌گفتار.....
۹.....	مقدمه.....
	بخش ۱: تعریف مفاهیم
	بخش ۲: برنامه روزانه
۱۷.....	فصل یکم / برنامه روزانه ایام تحصیل و اشتغال.....
۲۲.....	فصل دوم / برنامه روزانه ایام تعطیلات تابستانی.....
۲۵.....	فصل سوم / تعطیلات ایام نوروز.....
۲۶.....	مراسم سیزده بهدر.....
۲۸.....	فصل چهارم / برنامه روزانه و تعطیلات اعیاد مذهبی، سوگواری‌ها و تعطیلات پیش‌بینی‌نشده.....
۲۹.....	فصل پنجم / ضوابط اجرایی مسافرت‌ها و اردوها.....
۳۱.....	فصل ششم / پول توجیبی.....
	بخش ۳: بهداشت
۳۴.....	فصل هفتم / بهداشت عمومی.....
۳۶.....	فصل هشتم / بهداشت فردی.....
۳۷.....	تذکرات بهداشتی.....
۳۸.....	فصل نهم / بهداشت روانی.....
	بخش ۴: تغذیه
۳۹.....	فصل دهم / برنامه غذایی.....
	بخش ۵: امور فرهنگی و مذهبی
۴۳.....	فصل یازدهم / امور مذهبی.....
۴۵.....	فصل دوازدهم / امور فرهنگی - تربیتی.....
	بخش ۶: آموزش
۴۸.....	فصل سیزدهم / آموزش کارکنان خانه‌های کودکان و نوجوانان.....
۴۹.....	فصل چهاردهم / آموزش فرزندان.....
	بخش ۷: اوقات فراغت

۵۱	فعالیت‌های اوقات فراغت در کودکان و نوجوانان
۵۳	فصل پانزدهم / امور فرهنگی و هنری
۵۴	فصل شانزدهم / امور ورزشی
۵۴	امور ورزشی تفریحی
۵۵	مسابقه‌ها
۵۵	فعالیت‌های ورزشی حرفه‌ای

بخش ۸: برنامه انضباطی

۵۷	فصل هفدهم / تشویق
۵۷	استفاده موثر از تشویق
۶۰	فصل هجدهم / تعامل و برخورد تنبیهی
۶۰	استفاده موثر از تنبیه

بخش ۹: نمایه

۶۵	فصل نوزدهم / پیش‌نهادهایی برای بهبود کیفیت وضع موجود
۶۷	فصل بیستم / تعاملات و روابط فرزند با خانواده و بستگان
۶۸	فصل بیست و یکم / انتقال فرزندان به خانواده
۶۹	فصل بیست و دوم / ارائه برخی نکات ضروری
۷۰	فصل بیست و سوم / دفتر گزارش

منابع و مآخذ

۷۱	(الف) کتاب‌ها
۷۱	(ب) قوانین و دستورالعمل‌ها

به نام پروردگار

پیش‌گفتار

خواننده محترم!

مجموعه‌ای که پیش رو دارید، شیوه‌هایی برای تعلیم و تربیت فرزندان در خانه‌های کودکان و نوجوانان است.

این مجموعه آموزشی، شیوه‌های کاربردی برای همه مدیران، مربیان و فرزندان را با هدف یک‌سان‌سازی و نظام‌مند کردن اداره مراکز مدنظر دارد. کتاب از ۹ بخش و ۲۳ فصل تشکیل شده و هر فصل به توضیح یک روش کلیدی می‌پردازد. مجموعه «شیوه‌های تعلیم و تربیت در برنامه روزانه و اداره خانه‌ها»، علاوه بر پشتوانه علمی و کاربردی خود از فنآوری آموزشی، تعریف مفاهیم و مدل اجرا به‌صورت ساده برای توضیح مطالب و انتقال آن‌ها به خواننده استفاده کرده است.

۱- بخش یک:

به تعریف مفاهیم و واژه‌ها در نظام شبانه‌روزی می‌پردازد.

۲- بخش دو:

این بخش در چهار فصل به برنامه روزانه ایام تحصیل و اشتغال، برنامه روزانه ایام تعطیلات تابستانی، تعطیلات ایام نوروزی، برنامه روزانه تعطیلات مذهبی، ضوابط اجرایی مسافرت‌ها و اردوها، پول توجیبی و مراحل و شیوه پرداخت آن می‌پردازد.

۳- بخش سه:

شامل تعریف بهداشت عمومی، فردی و روانی و شیوه آموزش و رعایت آن است.

۴- بخش چهار:

شامل مبحث تغذیه است و با هدف توضیح دادن اهمیت تغذیه صحیح و ضرورت رعایت بهداشت تغذیه تنظیم شده است.

۵- بخش پنج:

این بخش مربوط به امور فرهنگی، تربیتی و مذهبی است که در آن چگونگی ترویج جنبه‌های مذهبی و شبوه آموزش آن مدنظر است.

۶- بخش شش:

در این بخش برنامه‌های آموزش برای کارکنان و هم‌چنین آموزش برای کسب مهارت‌های زندگی فرزندان توضیح داده می‌شود.

۷- بخش هفت:

شامل برنامه‌های اوقات فراغت و امور فرهنگی و هنری و ورزشی فرزندان است.

۸- بخش هشت:

در این بخش چگونگی برنامه انضباطی فرزندان (تشویق و تعاملم و برخورد و استفاده موثر از تشویق و تنبیه و مراحل آنها) بیان می‌شود.

۹- بخش نه:

شامل بستر نهادهایی در زمینه بهبود کیفیت وضع موجود و تعاملات و روابط فرزند با خانواده و بستگان، انتقال فرزندان به خانواده و مطرح کردن برخی نکات ضروری است و اهمیت «دفتر گزارش» را یادآوری می‌کند.

امید است موارد ذکر شده که بی‌تردید با شور و علاقه بی‌دریغ کارشناسان به فرزندان این مرز و بوم تدوین و تنظیم شده است، بتواند راه‌گشای علمی و عملی همه دست‌اندرکاران قرار گیرد و با تکیه بر تجربه‌های ارزنده و ارزش‌مند کارشناسان و متخصصین امر تعلیم و تربیت فرزندان بی‌سرپرست، در این زمینه مفید باشد.

شهربانو کوپال

رییس گروه مراکز شبانه‌روزی‌ها

«انسان، به تربیت انسان است.»

مقدمه

خداوند هستی و پروردگار بودن را سپاس می‌گوییم که ما را در به‌انجام‌رساندن کاری کوچک در قلم‌روی بزرگ تربیت فرزندان تحت‌سرپرستی یاری فرمود. می‌دانیم که تربیت فرزندان و مباحث مراقبت در مراکز شبانه‌روزی تا چه اندازه می‌تواند دشوار باشد. هم‌چنین می‌دانیم که زندگی در مراکز حتی با تعداد بسیار کم به دلیل تجمع چند یا چندین نفر از فرزندان از خانواده‌های مختلف و با دلایل متفاوت برای اقامت، می‌تواند امر تربیت را مشکل‌تر سازد. درست‌هنگامی که درمی‌یابیم که در یک مرحله خاص چگونه با آنان رفتار کنیم، وارد مرحله دیگری از شرایط سنی می‌شوند که شادی‌ها و چالش‌های مخصوص به خود را دارد. در هر حال، تکلیف مهم ما آن است که دقت کنیم فرزندان سالم، خوش‌بخت و موفق را تربیت کنیم. می‌خواهیم آنچه را فرزندان‌مان برای زندگی موفق و سعادت‌مند نیاز دارند، برای آن‌ها تأمین کنیم.

به همین منظور تأکید داریم که باید پیوسته و بی‌وقفه به فرزندان تحت‌سرپرستی درس امیدواری و اندیشیدن به امید بدهیم. امید روندی فعال و آموختنی است، شیوه‌ای از اندیشیدن است که رفتارهای خاصی به دنبال دارد و شرایط و فضاهای خاصی را می‌طلبد و روندی فکری است که تعیین هدف را ساده می‌کند و به ما یاری می‌دهد تا در راه رسیدن به هدف‌هایمان به شیوه مؤثری بکوشیم و در این میان شرایط محیط و رفتار افراد مؤثر در زندگی کودک می‌تواند رشد امید را متوقف یا تقویت کند.

دست‌یابی به چنین هدف یا اهدافی بی‌شک به نوعی نظم فردی، گروهی و اجتماعی متکی است. به اعتقاد امیل دورکیم «بقا و تداوم یک نظام، و حیات و زندگی آن، به نظم درونی وابسته است». به همین منظور برای اجرای مناسب برنامه تعلیم و

تربیت در مراکز شبانه‌روزی و پرورش امید و سعادت در فرزندان، متکی به برنامه‌ای منظم و سازمان‌پیدا کرده در اجرای فعالیت‌های روزانه آن‌ها هستیم. در همین راستا و برای یک‌سان‌سازی شیوه اداره مراکز و بهبود وضعیت موجود، تدوین این مجموعه و ضوابط اجرای آن در دستور کار قرار گرفت. امید است که اجرای صحیح آن بتواند ما را در دستیابی به اهداف و سیاست‌های دفتر یاری رساند.

نبی‌ا... عشقی ثانی

مدیرکل دفتر امور شبه خانواده

بخش

۱

تعریف مفاهیم

۱- کودکان بی سرپرست

کودکانی هستند که بنا به دلایلی به طور دائم یا موقت از سرپرستی مؤثر و با صلاحیت محروم شده‌اند.

۲- خانه

محل است که فرزندان پذیرش شده از سنین کودکی تا ۱۸ سالگی به صورت دائم و یا موقت و به تفکیک سن و جنس تا فراهم شدن زمینه انتقال موقت یا دائم به خانواده و جامعه، مورد مراقبت و پرورش قرار می‌گیرند.

۳- تیم تخصصی (تیم مراقبت)

گروه متخصصین علوم انسانی شامل روان‌شناس، مددکاران اجتماعی، و مربی است که ضمن آشنایی با امور ترتیبی، در رابطه مستقیم با فرزندان قرار دارند و در قالب کار گروهی، با مشارکت فرزندان نسبت به فراهم کردن زمینه‌های تعلیم و تربیت فرزندان و انتقال موفق آنان به جامعه و خانواده اقدام می‌کنند.

۴- مربی

کسی است که ضمن مراقبت از فرزندان در خانه‌های کودکان و نوجوانان، در برای تامین نیازهای جسمی، عاطفی، تحصیلی، اجتماعی، خودشکوفایی فرزندان و هدایت رفتارهای فردی و اجتماعی فرزندان با مشارکت خودشان و با هم‌آهنگی تیم تخصصی اقدام می‌کند.

۵- مددکار اجتماعی

فردی است حرفه‌ای، دارای دانش و آشنا به اصول، مهارت و روش‌های مددکاری اجتماعی که به فرزندان کمک می‌کند تا با قادرسازی آن‌ها و تکیه بر توانایی‌ها و امکانات موجود، برای حل مشکل خود اقدام کنند و به استقلال نسبی و رضایت‌خاطر فردی و اجتماعی دست پیدا کند. ضمناً پی‌گیری امور تحصیلی و هم‌آهنگی با مدرسه‌ها را هم عهده‌دار است.

۶- روان‌شناس

فردی است که به بررسی رفتار و فرآیندهای ذهنی مرتبط با آن رفتار می‌پردازد.

۷- مدیر خانه

فردی است متخصص که مسئولیت برنامه‌ریزی، نظارت و هم‌آهنگی در اجرای مناسب و مطلوب برنامه‌های تیم تخصصی و ضوابط اداره مراکز و مدیریت امور خانه را به عهده دارد.

۸- پرونده اجتماعی

پرونده‌ای است متشکل از فرم‌ها، اوراق اداری، مدارک و مستندات، گزارش‌ها، عکس و هم‌چنین برنامه مراقبت که برای هر یک از فرزندان جداگانه تنظیم می‌شود.

۹- برنامه مراقبت

برنامه‌ای است همه‌جانبه و مدون که با هدف رفع نیازهای فرزندان در آغاز تحت پوشش قرارگرفتن آنان و با رعایت ضوابط کار تیمی تنظیم می‌شود و هر شش ماه یک‌بار مرور و بازنگری می‌شود. برنامه، مراقبت محور مجموعه فعالیت‌های پرورش و آینده برنامه‌ریزی شده کودک را تشکیل می‌دهد.

۱۰- پرونده بهداشتی

شامل اطلاعات و فرمت‌هایی در زمینه بهداشت فردی و جسمانی فرزندان است و وضعیت سلامت جسمانی فرزندان از آغاز ورود به خانه تا انتقال به خانواده و جامعه در آن ثبت و کنترل می‌شود.

۱۱- پرونده تحصیلی

شامل همه اسناد و مدارک دوران تحصیلی است و گزارشات مربوط به امور تحصیلی فرزندان در طول دوران مراقبت و پرورش در آن ثبت می‌شود.

بخش

۲

برنامه روزانه

برنامه روزانه به همه فعالیت‌هایی گفته می‌شود که فرزند باید به منظور پیشرفت در امر تعلیم و تربیت از صبح‌گاهان تا پایان شب (از زمان بیداری تا زمان خواب) براساس نظریات تیم تخصصی مراکز (برنامه مراقبت) به انجام رساند و هدف از اجرای این برنامه، ارتقا کیفیت تعلیم و تربیت است و ایجاد نظم و بهره‌وری مناسب از امکانات در این مسیر راه‌گشا است.

برنامه روزانه در مراکز نگهداری با توجه به ایام سال تدوین می‌شود. این ایام از نظر چگونگی گذران اوقات به دو گروه تقسیم‌بندی می‌شود:

- ۱- ایامی که فرزندان در حال تحصیل یا اشتغال هستند.
- ۲- ایام تعطیل سال (اعیاد، سوگواری‌ها، تعطیلات تابستانی، تعطیلات نوروزی، تعطیلات پیش‌بینی‌نشده) که فرزندان در مراکز حضور دارند.

برنامه‌ریزی روزانه ایام سال

در برنامه روزانه مراکز نگهداری شبانه‌روزی نکاتی در نظر گرفته شده که به‌اجمال به آن‌ها اشاره می‌شود:

- ۱- ویژگی‌های گروه سنی و جنسی لحاظ شده است.
- ۲- این برنامه با توجه به منابع و امکانات موجود به صورتی تنظیم شده که در کل کشور قابل اجرا باشد.

- ۳- برنامه‌ها به گونه‌ای تدوین شده تا فرزندان در امور مربوط به خود و اجرایی برنامه مشارکت فعال داشته باشند.
- ۴- برنامه به نوعی طراحی و تدوین شده که فرزندان انگیزه کافی برای پیشرفت در امور تحصیلی را پیدا کنند.
- ۵- برنامه به گونه‌ای تدوین شده که بیشترین بهره‌وری لازم از نیروهای موجود تربیتی و اجتماعی (مربی، مددکار، روان‌شناس) به دست آید.
- ۶- در صورتی که تشخیص داده شود حضور افراد متخصص دیگر در اجرای برنامه از سوی تیم تخصصی مرکز لازم است، باید برای به‌کارگیری آنان اقدام لازم از سوی مسئولان مراکز انجام شود.
- ۷- در برنامه‌ریزی روزانه همه امور مربوط به مراقبت، بهداشت، تغذیه، فرهنگی و مذهبی، آموزش، اوقات فراغت، برنامه انضباطی، تربیت و پرورش فرزندان در نظر گرفته شده، ولی در صورت نادیده‌گرفته‌شدن موارد می‌توان با سر تیم تخصصی مرکز برای اصلاح و تدوین آن اقدام کرد.

این نکات در عملیاتی کردن برنامه‌ها مورد توجه قرار گیرد:

- الف) از سوی تیم تخصصی خانه و هر شش ماه یک‌بار برنامه مراقبت مناسب، برای زندگی فرزندان تدوین شود. عملیاتی کردن برنامه به‌صورتی باشد که فرزند حداکثر بهره‌وری لازم از برنامه زندگی و مراقبت پیش‌بینی شده را داشته باشد.
- ب) متناسب با هر فصل سال مانند تعطیلات تابستان و یا شروع سال تحصیلی، ضروری است که قبل از شروع هر فصل برنامه فصل بعدی تنظیم شود.
- ج) هدف عمده این برنامه باید به گونه‌ای باشد که شرایط فرزندان و خانواده‌های ایشان در نظر گرفته شود.
- د) تیم مراقبت در نظر داشته باشد که اولویت کار انتقال موفق فرزندان به خانواده، بسترسازی مناسب خانواده و قادرسازی آنان با تکیه بر توان‌مندسازی‌شان مدنظر قرار گیرد.

فصل یکم

برنامه روزانه ایام تحصیل و اشتغال

به مجموعه فعالیت‌هایی گفته می‌شود که توسط تیم تخصصی (برنامه مراقبت) و با در نظر گرفتن نظرات فرزندان برای اجرا در ایام تحصیل اشتغال تدوین می‌شود.

برخی فعالیت‌های ضروری و مهم به این شرح است:

۱- بیدار کردن فرزندان در مراکز نگهداری بهتر است قبل از طلوع آفتاب و در کمال آرامش انجام شود.

۲- به منظور حضور به موقع فرزندان در مدرسه و پرهیز از هر گونه تاخیر تا جایی که ممکن است سعی شود فرزندان یک ساعت قبل از رفتن به مدرسه و در نهایت آرامش بیدار شوند و همه فرزندان پس از بیداری با نظارت و کنترل مستقیم مربی به انجام نرمش صبح‌گاهی و بهداشت فردی و عمومی و صرف صبحانه مشغول شوند.

تبصره

الف) ساعت مناسب بیداری فرزندان با توجه به موقعیت اقلیمی، جغرافیایی و اجتماعی مناطق مختلف کشور در نظر گرفته شود و زمان لازم برای انتقال فرزندان تا مدرسه و محل کار هم در این برنامه‌ریزی قطعا در نظر گرفته شود.

ب) مطلوب است شرایطی ایجاد شود تا آن دسته از عزیزانی که به مدرسه نمی‌روند هم با دیگر فرزندان از خواب بیدار شوند، ولی تحت فشار قرار نگیرند. لازم است برای فرزندان که به مدرسه نمی‌روند، فعالیت و برنامه روزانه منظمی تهیه شود و به هیچ وجه بدون برنامه رها نشوند.

۳- بهتر است شیوه بیدار کردن فرزندان با مشورت و نظر خود ایشان انتخاب و به اجرا گذاشته شود. از پرخاش‌گری، روشن کردن به یکباره چراغ‌ها و روش‌های نامطلوب دیگر به هیچ وجه استفاده نشود.

۴- برای فرزندان که به سن تکلیف رسیده‌اند و واجد شرایط نمازخوانی هستند، مربی باید فرزندان را در کمال ملامت و ملاحظت و با پرهیز از هرگونه زور و اجبار بیدار

کرده و با توجه به اوقات شرعی و با نظارت مربی، ضمن ارائه آموزش‌های لازم دعوت به انجام فرائض دینی کنند.

۵- کیف و کتاب، لوازم‌التحریر و لباس فرزندان توسط مربی کنترل شود و مربی با اطمینان از آراستگی فرزندان و انجام تکالیف، آنان را تا درب خانه بدرقه کند.

۶- مربیان و مددکاران با ارائه خدمات مشاوره تحصیلی فرزندان، شیوه و چگونگی رفتار با هم‌سالان، هم‌کلاسی‌ها و معلمان و سایر افراد در مدرسه را به آنان بیاموزند.

۷- با توجه به اهمیت برخورداری فرزندان از آموزش قبل از دبستان، فرزندان زیر ۶ سال از آموزش برنامه مهدکودک، آمادگی یا پیش‌دبستانی بهره‌مند شوند.

۸- برای آن دسته از فرزندان که در سال اول ابتدایی هستند و اولین مرحله استقلال و حضور در جامعه را تجربه می‌کنند و نیاز دارند که مورد حمایت قرار گیرند، باید تا جایی که ممکن است مربی آنان را همراهی کرده و با برقراری ارتباطات کلامی مناسب که منجر به انتقال عواطف و احساسات مثبت و افزایش سطح اعتمادبه‌نفس در آنان می‌شود، بیشتر استفاده کنید.

۹- در صورتی که فرزندان از بیماری جسمی یا روحی خاصی رنج می‌برند، با نظر مربی و با هم‌آهنگی مدیر یا جانشین او می‌توانند به محل آموزش (مدرسه و یا محل کار) نروند و توسط پزشک و یا مسئول بهداشت مرکز، خدمات درمانی لازم را دریافت کنند و مراتب نیز به اولیای مدرسه و محل اشتغال فرزندان اطلاع داده شود.

۱۰- باتوجه به اوقات شرعی و ادای نماز قبل یا پس از صرف نهار، باید اقامه نماز ظهر و عصر برای آن دسته از فرزندان که به سن تکلیف رسیده‌اند با نظارت مربی انجام شود.

۱۱- بهتر است پس از صرف نهار زمانی برای استراحت فرزندان از سوی مربی در نظر گرفته شود. فرزندان که تمایل به خواب دارند، به استراحت بپردازند و سایرین به شکل دل‌خواه خود، زمان استراحت را به نحوی که مزاحم دیگران نباشند، سپری کنند و مدت این استراحت در نیم‌روز معمولاً حدود یک‌ساعت است.

۱۲- بدیهی است فرزندان که نوبت عصر به مدرسه می‌روند، بانظارت و مسئولیت مربی درصیح به انجام تکالیف شخصی، امور بهداشت فردی و عمومی در خانه و هم‌چنین آموختن مهارت‌های زندگی در خانه مبادرت کنند.

۱۳- برنامه غذایی فرزندان به گونه‌ای طراحی شود که دانش‌آموزانی که در نوبت عصر قرار دارند، حداقل یک ساعت قبل از حضور در مدارس ناهار خود را در کمال آرامش در خانه‌ها صرف کنند.

یادآوری:

برنامه تغذیه فرزندان با در نظر گرفتن مسائل مندرج در بخش چهار تنظیم و نسبت به اجرای آن اقدام شود.

۱۴- پس از گذران زمان استراحت فرزندان دانش‌آموز باید به انجام تکالیف خود مشغول شوند.

به منظور اجرای برنامه مطلوب درسی و تحصیلی فرزندان این موارد مورد توجه قرار گیرد:

تحصیل و آموزش رسمی یکی از حقوق اساسی فرزندان و از مولفه‌های بسیار مهم در اجتماعی شدن و جامعه‌پذیری آنان است و اهمیت آن در رشد و تکامل فرزندان و افزایش سطح امنیت اجتماعی اقتصادی آینده تا حدودی به موقعیت در این امر وابسته است.

توجه به این نکات بسیار ضروری است:

الف) به منظور بهبود وضعیت درسی فرزندان، مربی به‌گونه‌ای برنامه‌ریزی کند تا متناسب با توان و استعداد آنان، درس‌های مدرسه را هر روز تمرین کنند و تکالیف انجام‌شده را کنترل کند.

ب) در عین حال که رسیدگی به تکالیف درسی فرزندان به عهده مربی است، ولی در صورتی که مربی توانایی و امکان کمک به برخی از فرزندان را که در امور تحصیلی ضعیف هستند ندارد، مدیر مرکز باید با نظر تیم تخصصی از کلاس‌های تقویتی و یا معلمین باتجربه و علاقه‌مند دعوت به همکاری به عمل آورد.

ج) تا جایی که امکان دارد سعی شود در اجرای برنامه‌ها برای کودکان دبستانی از مدرسین خانم و در مقاطع راه‌نمایی و دبیرستان با توجه به جنسیت فرزندان از آقایان خانم که دارای شرایط لازم فرهنگی، اجتماعی و تخصصی باشد استفاده شود و در صورت نیاز به همکاری دانش‌جویان در رسیدگی به امور تحصیلی فرزندان، حتما

- به صلاحیت اخلاقی آنان توجه و از سوی مسئولان مرکز مجوزهای اخلاقی لازم از دانشگاه‌های محل تحصیل آنان اخذ شود.
- د) نظارت به امور تحصیل فرزندان در مدرسه و همچنین نظارت بر امور فرزندان شاغل در محل کار به عهده مددکار خانه است.
- ه) برای حفظ هویت فردی و شخصیت اجتماعی فرزندان باید مددکاران با نظارت مستمر و با حضور به‌موقع در مدارس، کیفیت و پیشرفت تحصیلی و همچنین چگونگی رفتار آنان را در محیط کار و تحصیل، مورد ارزیابی و راه‌نمایی لازم اعمال کنند.
- و) برنامه‌های مختلف آموزشی، فرهنگی، تفریحی بانظر تیم تخصصی (مربی، مددکار، روان‌شناس) تنظیم و نظر فرزندان نیز قطعاً لحاظ شود.
- ۱۵- تا جایی که ممکن است سعی شود پس از انجام تکالیف مدرسه و کنترل آن توسط مربی، عصرانه سرو شود. عصرانه باید با توجه به نیاز سنی و جسمی فرزندان و با امکانات مرکز تهیه شده و صرف آن الزامی است.
- ۱۶- پس از صرف عصرانه، فرزندان می‌توانند اوقات فراغت خویش را به هر نحو که قبلاً توسط خودشان و با هم‌آهنگی تیم تخصصی مرکز در نظر گرفته شده، آغاز کنند؛ با فعالیت‌هایی مانند: (بازی‌های مختلف، تماشای تلویزیون، نظافت شخصی و یا خروج از مرکز و...)

یادآوری:

- الف) به دلیل عدم حضور کادر تخصصی در این ساعت‌ها همه مراحل با نظر و نظارت مربی انجام شود.
- ب) خروج فرزندان که توانایی کافی دارند از خانه، با هدف فراگیری مهارت‌های زندگی (مانند خرید کردن) و یا به دلایل مناسب دیگر، در ساعت‌های غیراداری با مسئولیت، نظارت و کنترل لازم مربی بی‌مانع است.
- ۱۷- پس از گذراندن اوقات فراغت و با توجه به اوقات شرعی برای ادای نماز، اقامه نماز مغرب و عشا برای آن گروه از فرزندان که به سن تکلیف رسیده‌اند، با نظارت مربی الزامی است. آموزش مسائل شرعی و عقیدتی از جمله تلاوت قرآن، مطالعه و تفسیر

- کتاب‌های دینی و مذهبی، تواشیح‌خوانی و اجرای شعر و سرودهای مذهبی نیز در فرصت‌های مناسب باید توسط مربی و با مشارکت مستقیم فرزندان انجام گیرد. (توضیحات بیشتر در بخش امور فرهنگی و مذهبی)
- ۱۸- انجام نظافت عمومی محوطه و محیط خانه و یا اتاق‌ها هم توسط فرزندان با هدف مشارکت آنان در امور خانه و فراگیری مهارت‌های زندگی، باید توسط مربی و با نظارت و هم‌کاری تیم تخصصی و سایر پرسنل خانه انجام شود.
- ۱۹- تا فرارسیدن زمان صرف شام، فرزندان می‌توانند با نظر مربی در اختیار خویش بوده و به انجام کارهای شخصی و تماشای تلویزیون و... اقدام کنند.
- ۲۰- پس از صرف شام، مربی باید در تعامل با فرزندان بوده و به منظور استفاده از فرصت‌های فراغتی برنامه‌های مختلفی، از جمله تماشای تلویزیون، بازی، مرور درس‌ها و رسیدگی به نظافت شخصی را به هر شکلی که مطلوب است اجرا کنند تا جایی که این اوقات در انجام تکالیف درسی و زمان خواب لطمه‌ای نزده و به گونه‌ای برنامه‌ریزی شود که فرزندان بتوانند بدون خستگی ناشی از بیداری زیاد، آمادگی حضور در مدارس را داشته باشند.
- ۲۱- به منظور رعایت اصول سلامت جسمانی و روانی، مطلوب است ساعت خواب فرزندان بین ساعت ۲۱:۳۰ تا ۲۲:۳۰ دقیقه باشد. بدیهی است در موارد خاص براساس نظر تیم تخصصی تغییر لازم اعمال شود.

توجه

- ◆ در زمان تعطیلات تابستانی و ایام نوروز و تعطیلات رسمی، زمان خوابیدن فرزندان با نظر مستقیم مربی می‌تواند تا یک ساعت به تاخیر بیافتد.
- ◆ با صلاح‌دید مربی تماشای مسابقات حساس ورزشی که در ساعت‌های پایانی شب پخش می‌شود در صورتی که به اصول برنامه‌ها لطمه نزنند بی‌مانع است.

فصل دوم

برنامه روزانه ایام تعطیلات تابستانی

ایام تابستانی شامل ماه‌های تیر، مرداد، شهریور است. قبل از شروع تعطیلات تابستانی لازم است تیم تخصصی مرکز (تیم تدوین برنامه مراقبت) تشکیل جلسه داده و برنامه لازم برای مراقبت را در چارچوب بخش‌نامه‌های ابلاغی و متناسب با ویژگی سنی و جنسی و استعدادها و توانایی هر یک از فرزندان و در نظر گرفتن شرایط اقلیمی و جغرافیایی و فرهنگی هر منطقه تدوین کند.

در تدوین برنامه مراقبت بهتر است این موارد مورد توجه ویژه اعضای تیم مراقبت قرار گیرد:

- ۱- اولویت با این است که فرزندی که دارای خانواده (خانواده باصلاحیت یا بستگان) هستند، به مرخصی بروند و ایام تعطیلات تابستانی‌شان را با خانواده خود سپری کنند. باید در نظر داشت که برای اجرای این امر لازم است، با خانواده و بستگان فرزند که قرار است کودک نزد آنان برود هم‌آهنگی قبلی و توافق لازم انجام شود، و هم‌چنین نظر فرزند هم مورد توجه قرار گرفته و ضمناً نشانی و شماره تماس تلفنی محلی که قرار است فرزند تعطیلات را در آنجا سپری کند، در اختیار مددکار قرار گیرد و فرم مرخصی از جانب آنان تکمیل و امضا شود. باید در آن فرم ذکر شود که مسئولیت مراقبت از فرزندان در آن ایام با خانواده فرزند است.
- ۲- برنامه‌ریزی خاص توسط تیم تخصصی خانه (برنامه مراقبت) برای فرزندان مجهول‌الهویه یا کودکانی که والدین بدون صلاحیت دارند، انجام شود تا این عزیزان در مقایسه با فرزندی که والدین دارند، دچار افسردگی و حرمان نشوند.
- ۳- قطع برنامه‌های اوقات فراغت به بهانه تجدیدبودن فرزندان در ایام تعطیلات تابستانی به صلاح نیست ولی باید برنامه زمان‌بندی شده‌ای برای آن‌ها تنظیم شود.
- ۴- در ایام تعطیلات تابستانی برنامه‌ریزی به گونه‌ای انجام شود که وقت استراحت و خواب فرزندان حداکثر یک ساعت تغییر کرده و به تاخیر افتد.

- ۵- معمولا از سوی مدارس برای فرزندان تجدیدی، کلاس‌های تقویتی و جبرانی تشکیل می‌شود. حضور این فرزندان در این کلاس‌ها الزامی است و از این رو در برنامه مراقبت این عزیزان، حتما ساعت‌های حضور در مدرسه و استفاده از این کلاس‌ها در نظر گرفته شود.
- ۶- برنامه‌ریزی تابستانی فرزندان می‌تواند در بخش‌های مختلف، آموزشی، فرهنگی، ورزشی، تفریحاتی و... انجام شود.
- ۷- مسافرت‌ها باید با نظر تیم تخصصی مرکز و با مشارکت خود فرزندان برنامه‌ریزی و اجرا شود.
- ۸- بهتر است برنامه‌های مسافرت فرزندان متناسب با علایق و نظرات فرزندان تدوین و اجرا شود و در این اردوها و مسافرت‌ها حتما مهارت‌های لازم زندگی در طول سفر توسط مربیان به فرزندان آموزش داده شود. بهتر است فرزندان در بازگشت‌شان از سفر آموزش‌هایی را که در طول سفر فرا گرفته‌اند، ارزیابی کرده و انشا یا مقاله‌ای در این باره به مسئولان مرکز ارائه کنند.
- ۹- برای کنترل و نظارت و حفظ امنیت و سلامت فرزندان، مدیر مرکز باید با صلاح‌دید خود ابلاغی برای اعزام مربی یا هر فردی که تشخیص می‌دهد صادر کند تا این افراد مجاز باشند در معیت فرزندان به مسافرت بروند.
- ۱۰- پس از برنامه‌ریزی لازم توسط تیم مراقبت و فرزندان برای انجام مسافرت، تایید سرپرست واحد و معاون اجتماعی منطقه یا استان برای صدور مجوز انجام سفر کفایت می‌کند.
- ۱۱- با توجه به این که معمولا خیرین محترم در هزینه‌های مسافرت‌ها مشارکت می‌کنند، تیم تخصصی باید دقت لازم را داشته باشد که تصمیم‌های این عزیزان در برنامه‌ریزی از پیش تعیین شده تیم مراقبت، اخلاقی به وجود نیاید.
- ۱۲- یکی از مطلوب‌ترین برنامه‌های تابستانی استفاده از کلاس‌ها و آموزش‌های فنی و حرفه‌ای است که باید در این زمینه با دقت و با توجه به شرایط سنی و جنسی فرزندان و توانایی‌های فردی آنان، برنامه‌ریزی مدونی انجام شود.
- ۱۳- در برنامه‌های تابستانی باید استعدادسنجی لازم از سوی کمیته مراقبت به عمل آمده و فرزندان که در امور ورزشی مستعد هستند، برای رشد و شکوفایی

استعدادهای آنان به باشگاه‌های ورزشی مربوطه معرفی شوند تا در صورت تایید از سوی مسئولان امر، فرزندان به صورت حرفه‌ای به انجام امور ورزشی مشغول شوند.

فصل سوم

تعطیلات ایام نوروز

این ایام با تحویل سال نو شروع می‌شود و معمولاً تا پایان روز سیزدهم فروردین ادامه پیدا می‌کند.

ایام نوروز یکی از قدیمی‌ترین اعیاد است و رسومات خاصی برای آن در نظر گرفته شده و همه این مراسم دارای پیام‌های اخلاقی و آموزنده بوده و سینه‌به‌سینه و نسل‌به‌نسل تاکنون به ما انتقال پیدا کرده است، و با توجه به اهمیت این ایام، لزوم آموزش این مراسم ایجاب می‌کند تیم تخصصی و مراقبت خانه در ارتباط با این ایام خجسته و با مشارکت فرزندان برنامه‌ریزی مناسبی به عمل آورند تا بتوانند به‌موقع و در شروع سال برنامه‌های از قبل پیش‌بینی‌شده را به اجرا بگذارند.

با توجه به توضیحات بالا، چگونگی برگزاری و برنامه‌ریزی برای این ایام با توجه به امکانات موجود مراکز و شرایط جغرافیایی و اقلیمی و مقتضیات فرهنگی هر استان به این شرح توصیه می‌شود:

۱- تهیه پوشاک برای ایام نوروزی فرزندان باید متناسب با آداب و رسوم جاری و شرایط فرهنگی منطقه و با نظارت مربی و با مشارکت فرزندان از محل اعتبارات مرکز و یا کمک‌های مردمی خریداری شود، به صورتی که تا جایی که امکان دارد عموم فرزندان از لباس‌های نو استفاده کنند و یا دست‌کم بخشی از لباس‌های آنان نو و جدید خریداری شود.

پیشنهاد می‌شود در این مراسم تا جایی که امکان دارد مسئول خانه کودکان و نوجوانان، هم‌کاران تیم مراقبت (مربی، مددکار و روان‌شناس...) و مسئولان منطقه در کنار فرزندان حضور داشته باشند.

ضمناً در این مراسم عیدی در نظر گرفته‌شده برای فرزندان توسط مسئولان و یا مربی به فرزندان اهدا شود.

۲- اجرای مراسم تحویل سال نو به نحوی که جنبه سنتی و فرهنگی آن لحاظ شود.

- ۲- به منظور نهادینه کردن رفتارهای نیک و پسندیده اجتماعی که در دل برگزاری مراسم عید نهفته است، بدیهی است مشارکت فرزندان در برگزاری هر چه باشکوه‌تر آن می‌تواند در اعتلای رشد شخصیت اجتماعی آنان تاثیر به‌سزایی داشته باشد و نوعی تمرین اجتماعی برای فرزندان محسوب می‌شود.
- ۴- وسایل لازم برای چیدمان سفره هفت‌سین از قبل با مشارکت فرزندان تهیه و تزئین شود و هم‌چنین آموزش‌های لازم درباره فلسفه سفره هفت‌سین و پیام‌های فرهنگی آن از سوی مربی و مسئولان به فرزندان توضیح داده شود.
- ۵- مراسم دید و بازدید سال نو از سوی تیم مراقبت برای فرزندان برنامه‌ریزی شده و فرزندان با همراهی مسئولان مرکز، تا جایی که ممکن است با حفظ عزت‌نفس آنان به دیدن افراد خیر و مسئولان منطقه و سایر خانه‌های کودکان و نوجوانان بروند و شایسته است مربیان و مسئولان در هنگام برگزاری مراسم و یا قبل از آن، هدف از اجرای آداب و رسوم در این مراسم را به فرزندان توضیح دهند.
- ۶- به هنگام فرارسیدن سال نو، تیم مراقبت باید براساس برنامه ازپیش‌تعیین‌شده، ترتیبی اتخاذ کند که همه فرزندان که خانواده یا بستگان دارای صلاحیت دارند، این ایام را در کنار آنان سپری کنند و یا با آنان ملاقات کرده و سنت حسنه دیدوبازدید را ادا کنند.

مراسم سیزده‌به‌در

مراسم سیزده‌به‌در یکی از قدیمی‌ترین مراسمی است که در کشور ما همه ساله انجام می‌گیرد و مطلوب است در برگزاری و برنامه‌ریزی این مراسم به این موارد توجه لازم بشود:

- ◆ مطلوب است در اردوهای یک‌روزه‌ای که به مناسبت مراسم سیزده‌به‌در برنامه‌ریزی می‌شود، از تفریح‌گاه‌های محلی استفاده شود و این اردوها به گونه‌ای تنظیم شود که فرزندان صبح رفته و شب به محل اقامت بازگردند.
- ◆ فلسفه وجودی در خصوص این مراسم و آموزش‌های لازم در ارتباط با آشنایی فرزندان با طبیعت و... از سوی مربیان به فرزندان آموزش داده شود.
- ◆ در صورتی که روز چهاردهم فروردین تعطیل باشد، تا جایی که امکان دارد برنامه‌ریزی به صورتی انجام شود که فرزندان شب را در محل برنامه‌ریزی‌شده

- بگذرانند و در غیر این صورت عصر روز سیزدهم به محل اقامت بازگردند که صبح روز بعد آماده رفتن به مدرسه باشند.
- ◆ محلهایی برای گذراندن سیزدهبه‌در در نظر گرفته شود که از نظر امنیت فرزندان قابل اطمینان باشد و در طول برگزاری سیزدهبه‌در خطری فرزندان را تهدید نکند.
 - ◆ مطلوب است در این مراسم غذای مورد علاقه فرزندان در محل تفریح‌گاه و به صورت پیک‌نیکی توسط فرزندان تهیه شود.
 - ◆ هدف از برگزاری مراسم به این روش، کسب مهارت‌های لازم زندگی از سوی فرزندان و تقویت حس استقلال‌پذیری و مسئولیت‌پذیری فرزندان است که بهتر است در برنامه‌ریزی از سوی تیم مراقبت موارد مذکور مورد توجه قرار بگیرد.

فصل چهارم

برنامه روزانه و تعطیلات اعیاد مذهبی، سوگواری‌ها و تعطیلات پیش‌بینی نشده

- ۱- مطلوب است در این ایام برنامه‌ریزی روزانه فرزندان به گونه‌ای باشد که آداب و رسوم و عرف جامعه در نظر گرفته شده و مطابق با رسوم اجتماعی هر منطقه این برنامه‌ریزی، تنظیم و تدوین و اجرا شود.
- ۲- شرکت فرزندان در این مراسم در محل مسجدها، تکیه‌ها، امام‌زاده‌ها الزامی است.
- ۳- در ماه مبارک رمضان نسبت به اجرای مراسم مذهبی خاص این ایام اقدام و برنامه‌ریزی شود.

یادآوری

- به منظور سالم‌سازی شخصیت اجتماعی و فردی فرزندان و نهادینه کردن اصول شرعی و مذهبی در ایام ماه مبارک رمضان فعالیت‌ها باید به گونه‌ای انجام گیرد که توجه به اصول و سنت‌های اصیل اسلامی سرلوحه برنامه‌ها قرار گیرد و برنامه‌ها متناسب با شرایط فرهنگی و اجتماعی هر منطقه توسط تیم تخصصی برنامه‌ریزی و با مشارکت فرزندان اجرا شود و این موارد مورد توجه قرار گیرد:
- الف) اجرای برنامه‌های تشویقی و انگیزشی.
 - ب) رعایت الگوی صحیح مصرف مواد غذایی متناسب با وضعیت جسمانی و فیزیکی فرزندان.
 - ج) انجام مراسم و فرائض مذهبی برای فرزندان که در سن تکلیف هستند و عذر شرعی ندارند.
 - د) برگزاری مراسم سحری و افطاری، خودداری از اجبار در مورد فرزندان که به دلایل شرعی و جسمانی قادر به روزه‌داری کامل نیستند.
- ◆ توضیحات بیشتر این مباحث در فصل نهم.

فصل پنجم

ضوابط اجرایی مسافرت‌ها و اردوها

در ایام تعطیلات تابستانی و نوروزی از سوی تیم مراقبت و مسئولان، برنامه مسافرت کوتاه‌مدت یا درازمدت در نظر گرفته می‌شود. در صورت برنامه‌ریزی باید این موارد را مورد توجه قرار داده و رعایت کنند:

- ۱- بهتر است مسافرت‌ها با توجه به نظر و علایق و با مشارکت فرزندان برنامه‌ریزی و تدوین شود.
- ۲- برای سلامت و امنیت فرزندان احتیاط‌های لازم در نظر گرفته شود و به‌همین خاطر سعی شود تا جایی که ممکن است از سفرهای طولانی با بعد مسافت زیاد خودداری شود و در صورت لزوم اجرای آن، امکانات مناسب در این زمینه در نظر گرفته شود.
- ۳- برای ارتقای سطح علمی و فرهنگی فرزندان در مسافرت‌ها تا جایی که ممکن است سعی شود مکان یا محل‌هایی انتخاب شود که جواب‌گوی نیازهای فرهنگی فرزندان بوده و الگوی مناسبی برای آشنایی فرزندان با آداب و رسوم و جغرافیایی سرزمین ایران باشد.
- ۴- کسب مجوز سفر توسط مسئول خانه از معاونت امور اجتماعی استان یا رییس اداره بهزیستی شهرستان الزامی است.

در این بین سرپرست واحد به‌عنوان‌هدایت‌کننده مجموعه و ناظر برنامه‌ریزی تیم مراقبت و عضو کمیته مراقبت وظایفی به عهده دارد که باید به این شرح به انجام برساند:

- ۱- انتخاب محل مناسب برای مسافرت که جنبه تفریحی کافی داشته باشد،
- ۲- محل انتخاب شده جنبه گردش‌گری داشته باشد،
- ۳- از لحاظ فرهنگی جواب‌گوی نیازهای فرزندان باشد،
- ۴- ایمنی و سلامت فرزندان در طول سفر در نظر گرفته شود و تا جایی که امکان دارد

- سعی شود به منظور رفتن به این مسافرت‌ها از وسایل نقلیه عمومی و ترجیحاً قطار یا اتوبوس استفاده شود.
- ۵- به ازای هر ۱۰ نفر فرزند که به سفر فرستاده می‌شوند، یک مربی به‌عنوان هم‌راه در نظر گرفته شود.
- ۶- برنامه غذایی در طول سفر متناسب با امکانات و صلاح‌دید گروه هم‌راه یا مربی بوده و بر اساس رعایت اصول بهداشتی تغذیه سالم و مکفی و با نظرخواهی فرزندان برنامه‌ریزی و تهیه شود.
- ۷- مدیر مرکز و تیم تخصصی باید از امکانات شهری و استانی (ادارات بهزیستی یا سایر دستگاه‌ها) استفاده کرده و از ماه‌های قبل با برنامه‌ریزی مدون و زمان‌بندی‌شده امکانات سفر فرزندان را مهیا کند.
- ۸- باتوجه به این که فرزندان در گروه‌های کوچک چندنفره با یک‌دیگر بهتر ارتباط برقرار می‌کنند و صمیمیت بین آنان شکل می‌گیرد، تا جایی که امکان دارد سعی شود برخی از برنامه‌های مسافرتی در گروه‌های کوچک چندنفره انجام شود.
- ۹- استفاده از گردش‌گاه‌ها و امکانات مسافرتی درون‌استانی که با هزینه کمتر و در زمانی کوتاه‌تر قابل‌اجراست، مورد توجه قرار گیرد.
- ۱۰- بهتر است اعزام فرزندان که راهی سایر نقاط کشور و اردوگاه‌های ملی می‌شوند، به‌صورت همگانی یا گروهی انجام شود.
- ۱۱- حفظ صیانت و کرامت فرزندان به منظور جلوگیری از انگشت‌نمایشدن آنان رعایت شود.
- ۱۲- بهتر است از تشریفات اداری که منجر به بردن پرسنل بیشتر و یا غیرضروری می‌شود، خودداری شود.
- ۱۳- در بازگشت از سفر به فرزندان توصیه شود که آموخته‌ها و خاطرات خود را به‌صورت گزارش انفرادی یا گروهی ارائه دهند تا در ارزیابی گزارشات، مسئولان پی به نقاط قوت و ضعف برنامه‌ها برده و برای ارتقا و بهبود برنامه‌های آتی پیش‌نهاد ارائه کنند.
- ۱۴- حتماً به پیش‌نهادها و انتقادهای فرزندان برای بهتر شدن سفرهای سیاحتی توجه شود.

فصل ششم

پول توجیبی

پول توجیبی به‌عنوان یکی از ابزارهای مهم پرورشی و تقویت جنبه‌های خلاق مدیریت اقتصادی فرزند و نیز آموزش مهارت خریدکردن، پس‌اندازکردن و پاسخ به نیازها، اولویت‌بندی نیازها، تشویق و معامله‌کردن در خانه‌ها محسوب می‌شود و به این منظور باید نسبت به پرداخت پول توجیبی مطابق با دستورالعمل اجرایی اقدام شود.

مراحل و شیوه پرداخت آن به این شرح است:

- ۱- پرداخت پول توجیبی الزامی بوده و باید به همه فرزندان تحویل شود.
- ۲- پول توجیبی همه‌ماهه به‌طور مستمر به آنان پرداخت شود و از پرداخت‌های چندماهه خودداری شود.
- ۳- روش پرداخت پول توجیبی به فرزندان شبانه‌روزی باید متناسب با گروه سنی و مقطع تحصیلی آنان باشد.
- ۴- تا جایی که ممکن است فرزندان در مقطع ابتدایی پول توجیبی خود را به‌طور روزانه از مربی دریافت کنند. بهتر است این پرداخت، هنگام رفتن فرزندان به مدرسه باشد.
- ۵- فرزندان در مقاطع تحصیلی راهنمایی و دبیرستان با توجه به نیاز و شرایط سنی می‌توانند پول توجیبی خود را به صورت هفتگی یا ماهیانه دریافت کنند.
- ۶- فرزندان پیش‌دانشگاهی و دانش‌جویان با توجه به نظر خودشان می‌توانند از آن استفاده کنند.
- ۷- از آن‌جا که پول توجیبی صرفاً برای رفع نیازهای شخصی فرزندان پیش‌بینی شده، لازم است که هزینه‌های کمک‌آموزشی، تحصیلی، ایاب‌وذهاب و هزینه‌های متفرقه به‌طور جداگانه تامین و در اختیار فرزندان قرار گیرد.
- ۸- آموزش علم معاش و راهنمایی کلی فرزندان در این زمینه ضروری است، ولی به منظور تقویت حس اعتمادبه‌نفس آنان از دخالت در خرج‌کردن پول توجیبی آنان خودداری شود.

۹- چون پول توجیبی به‌عنوان یکی از ابزارهای کسب علم معاش موثر است، نباید از آن به‌عنوان اهرمی برای تنبیه استفاده شود.

بخش

۳

بهداشت

بهداشت عبارت است از تامین، حفظ و ارتقای سلامت. در حقیقت بهداشت مجموعه فعالیت‌هایی است که به فراهم کردن سلامت، نگهداری و تکامل دادن به آن منجر می‌شود.

بحث‌های بهداشتی را معمولاً در بخش‌های مختلفی مثل بهداشت فردی، بهداشت محیط، بهداشت حرفه‌ای، بهداشت روانی، بهداشت مواد غذایی و تغذیه، پیش‌گیری از بیماری‌های واگیردار و غیرواگیردار مطرح می‌کنند.

بنابراین مجموعه اقدامات، عمل‌کردها و برنامه‌هایی که کارکردهای زیستی، جسمانی، روانی و اجتماعی فرد را در وضع مناسب نگهداری می‌کند یا تقویت می‌کند و مانع کاهش و تخریب آن‌ها می‌شود هم بهداشت تلقی می‌شود. در ضمن بهداشت، متمرکز بر پیش‌گیری و بهبود بیماری‌های جسمانی و روانی است.

سه گونه بهداشت عمومی، فردی و روانی در زندگی فرد مطرح و مؤثر است.

فصل هفتم

بهداشت عمومی

کنترل همه عواملی که به نحوی از انحا بر سلامت افراد جامعه تاثیر داشته باشد، بهداشت عمومی گفته می‌شود.

در ارتباط با تأمین بهداشت عمومی باید این موارد را در نظر داشت:

- ۱- انتخاب محل و مکان مناسب که دارای فضا و اتاق‌های مناسب با استانداردهای علمی و فنی برای زندگی گروهی باشد.
- ۲- استفاده از آب لوله‌کشی، سرویس بهداشتی طبق استاندارد و ضدعفونی آن به‌صورت روزانه و داشتن تهویه و هواکش برای مکان‌های مورد نظر، نصب توری در مقابل درها و پنجره‌ها، نصب کپسول آتش‌نشانی و جمع‌آوری زباله‌ها به‌طور مرتب، سرپوش داشتن ظرف‌های زباله، و سم‌پاشی به‌موقع برای از بین بردن حشرات، استفاده از سامانه گرم‌کننده و خنک‌کننده مناسب و رعایت نکات ایمنی.
- ۳- قراردادن پتو و رخت‌خواب و ملحفه اختصاصی برای هر فرزند و رعایت نکات بهداشتی و نظافت آنان.
- ۴- همه ظرف‌های طبخ و وسائل مربوط به آشپزخانه باید از نوع ضدزنگ و تمیز باشد و ظرف‌های غذای فرزندان بدون خط‌افتادگی و کاملاً قابل شست‌وشو باشد.
- ۵- استفاده از مواد غذایی پاکیزه و سالم حق همه کودکان است، بنابراین باید آن‌ها را با شیوه پاکیزه کردن مواد غذایی مانند شیوه صحیح شست‌وشوی سبزی، ویژگی شیر و آب سالم و شیوه نگهداری صحیح آن آشنا کرد.
- ۶- توجه کافی به تغذیه مناسب به منظور پیش‌گیری از بروز اختلال در رشد بسیار اهمیت دارد. بنابراین باید از مراحل کودکی به فرزندان آموزش داد تا با مقدار کالری مورد نیاز بدن و مقدار کالری موجود در غذاها آشنا شوند تا از کم‌خوری، پرخوردی و خوردن تنقلات نامناسب و مضر خودداری کنند.
- ۷- نوجوانان باید بر حسب جنسیت آنان آموزش مربوط به بلوغ و نکات بهداشتی آن را

فراگیرند.

۸- با محول کردن کارهای ابتدایی و شخصی کودک به خود او، استقلال و مهارت و اعتماد به نفس کودک را افزایش دهیم.

یادآوری

الف) داشتن دفترچه بیمه برای فرزندان ساکن در مراکز شبانه‌روزی الزامی است.

ب) همه پرسنل مرتبط با فرزندان باید کارت بهداشت مورد تایید از مراکز تحت نظارت وزارت بهداشت داشته باشند.

ج) گذراندن دوره‌های کمک‌های اولیه برای همه مربیان الزامی است.

د) تکمیل فرم‌های بهداشتی ابلاغی به شماره ۸۲۲/۱/۳۴۳ مورخ ۱۳۸۲/۱/۳۰ دفتر شبه‌خانواده برای همه فرزندان پذیرش شده در شبانه‌روزی انجام شود.

فصل هشتم

بهداشت فردی

بهداشت فردی عبارت است از نگهداری و اعتلای سلامت و پیش‌گیری از بیماری‌ها و افزایش قدرت جسمی^۱، روحی و اجتماعی.

مقصود از بهداشت فردی، مجموعه آداب و دستورات بهداشتی است که انسان برای تأمین و نگهداری سلامت خود آن‌ها را به کار می‌گیرد.

درباره تأمین بهداشت فردی نیز باید این موارد را مورد توجه قرار داد:

الف) آموزش بهداشت فردی به فرزندان توسط مربیان و کارشناسان بهداشت مراکز بسیار اهمیت دارد و نکته‌های مهم مورد نظر عبارت‌اند از:

۱- رعایت کامل بهداشت فردی به خصوص شیوه صحیح شست‌وشو قبل از غذا شامل شست‌وشوی صحیح دست‌ها و زیر ناخن‌ها با استفاده از صابون مایع و بعد از اجابت مزاج.

۲- شیوه صحیح مسواک‌زدن بعد از هر وعده غذایی.

۳- باتوجه به امکانات شبانه‌روزی نظافت دائمی و استحمام برای هر فرزند، دست‌کم ۲ بار در هفته انجام شود و همچنین نکات بهداشتی در استفاده از وسایل شخصی مانند حوله، مسواک و شانه رعایت شود.

۴- برخورداری از تغذیه مناسب یکی از ارکان بهداشت فردی است که می‌توان آن را با تنوع غذایی و رعایت نیازهای اساسی فرزندان فراهم کرد.

۵- تعویض لباس زیر به‌صورت روزانه و شست‌وشوی آن، جدا از سایر لباس‌ها.

۶- ورزش‌های سبک و پیاده‌روی و هم‌چنین خواب کافی و آرام و اجتناب از خستگی‌های زیاد جسمی‌روانی می‌تواند این امر را تقویت کند.

۷- استفاده صحیح از وسایل بهداشتی مکان‌های عمومی.

۱. سلامت: عبارت است از آسایش کامل جسمی، روحی و اجتماعی و نه صرفاً نبودن بیماری و ناتوانی

- ب) حضور شخصی به‌عنوان مسئول امور بهداشت^۱ در مراکز نگهداری به منظور کنترل وضعیت سلامت فرزندان و ناظر به امور بهداشتی فرزندان الزامی است.
- ج) فرزندان بیمار باید در اولین فرصت توسط کارشناس بهداشت یا مربی به مراکز درمانی اعزام شوند و مربی باید در صورت نیاز و صلاح‌دید از رفتن این عزیزان به مدرسه تا تعیین تکلیف و بهبودی ممانعت به عمل آورد. ضمناً فرزندان که مشکلات عاطفی و رفتاری و روانی دارند، باید از طریق روان‌شناس یا روان‌پزشک خانه‌ها مورد بررسی و مشاوره قرار گرفته و در صورت لزوم به مراکز روان‌درمانی معرفی شوند.
- د) تکمیل پرونده بهداشتی برای فرزندان تحت مراقبت در خانه‌های کودکان و نوجوانان مطابق دستورالعمل اجرایی^۲.

تذکرات بهداشتی

- مخاطب این تذکرات هم فرزندان و هم کارکنان خانه‌های کودکان و نوجوانان هستند، به این معنی که هم فرزندان باید آن‌ها را رعایت کنند و هم توسط مربیان به فرزندان آموزش داده شود و کنترل شود.
- الف) رعایت بهداشت پوست و مو
- ب) رعایت بهداشت دست و پا و بدن
- ج) رعایت بهداشت چشم
- د) رعایت بهداشت گوش
- ه) رعایت بهداشت دهان و دندان

برای پیش‌برد امور بهداشتی به دو مورد زیر توجه شود:

- ۱- استفاده از دانش و تجربه پزشکان و کارشناسان بهداشتی با صلاحیت‌های علمی و اخلاقی.
- ۲- توزیع جزوه‌های آموزشی مناسب و پوسترهایی برای افزایش آگاهی‌های بهداشتی فرزندان توسط تیم تخصصی.

۱. مسئول امور بهداشت: شخصی است که انجام مراقبت‌های بهداشتی اعم از فردی و عمومی در مراکز با نظر تیم تخصصی به عهده او است و دوره آموزشی کمک‌های اولیه و بهداشت را دیده باشد؛ به عنوان مثال مربی یا پرستار.

۲. دستورالعمل شماره ۸۰۰/۵۲۵۴-۹ مورخ ۷۹/۷/۶ دفتر امور شبه‌خانواده.

فصل نهم

بهداشت روانی

یکی از مسائل بسیار مهم در بهداشت که نه تنها بر رفتار انسانی اثر جدی دارد، بلکه بر سلامت جسمی و روابط اجتماعی انسانی نیز بسیار موثر است، مساله سلامت روانی است. شناسایی به موقع اختلالات روانی می‌تواند از مشکلات وسیعی که ممکن است دامن‌گیر انسان شود، جلوگیری کند. خانه نقش استثنایی‌ای در سلامت روانی و شکل‌گیری امنیت فرزندان و آینده او دارد. بنابراین باید با تدبیر مناسب، محیط آرام و به دور از هرگونه تهدید، آزار و نگرانی برای آرامش روانی آنان را فراهم کرد. از آن‌جا که مسائلی مانند انگشت‌مکیدن، ناخن‌جویدن، شب‌ادراری، گوشه‌گیری، افسردگی و درون‌گرایی در فرزندان نشان‌دهنده وجود اختلالات هیجانی و رفتاری است، ضروری است توجه ویژه تیم تخصصی و به خصوص روان‌شناس مرکز به این نکته معطوف شود برنامه‌های مداخلاتی لازم با کمک مربیان ارائه و به اجرا گذاشته شود، و در صورت تکرار و استمرار مشکل در برخی از فرزندان با مشورت روان‌پزشک متخصص به درمان آنان اقدام شود و تا بهبودی کامل فرزندان پی‌گیری لازم انجام شود. بدیهی است بررسی گذشته فرزندان و ارتباط آنان با خانواده و بستگان و دوستان و هم‌چنین سوابق بهداشتی، پزشکی و رفتاری آنان در بازسازی شخصیتی آنان کاملاً موثر است و تیم مراقبت باید این موارد را مورد توجه ویژه قرار دهند.

بخش

۴

تغذیه

استفاده از برخی مواد آلی یا معدنی نظیر مواد پرویینی، مواد لبنی و گیاهی برای برطرف کردن نیازهای فیزیولوژیکی مانند گرسنگی یا تشنگی، تغذیه نامیده می‌شود. تغذیه مناسب به رشد جسمانی و روانی متناسب با روند طبیعی رشد کمک کرده و از بیماری و ضعف جسمانی و روانی جلوگیری می‌کند. **◆ تغذیه صحیح:** خوردن و دریافت مقادیر لازم و کافی از هر یک از مواد مغذی برای رسیدن به تن‌درستی کامل.

فصل دهم

برنامه غذایی

به مجموعه برنامه‌هایی که در ارتباط با تغذیه فرزندان متناسب با نیازهای فرزندان، و با مشورت کارشناسان تغذیه و رعایت استانداردهای غذایی تدوین و تنظیم شود، برنامه غذایی گویند. برنامه غذایی فرزندان به صورت منظم و در وعده‌های سه‌گانه صبحانه، ناهار و شام و میان‌وعده‌ها تنظیم شده و استانداردهای غذایی مورد نیاز آنان باید تامین شود تا از تغذیه خوبی برخوردار شوند.

الف) صبحانه

این وعده مهم غذایی، بیشتر اوقات به واسطه کم‌بود وقت و شتابزدگی مربیان و

فرزندان برای رفتن به مدرسه و سرکار، مورد بی‌توجهی قرار می‌گیرد. در صورتی که مشاهده شده که خوردن صبحانه خوب، فرزند را به مدرسه و درس علاقه‌مندتر می‌کند. هنگام صبح، بعد از بیدار شدن از خواب و بعد از چندین ساعت بی‌غذایی، قند خون یعنی منبع انرژی فوری بدن کاهش پیدا می‌کند و اگر از خوردن صبحانه خودداری شود. قند خون کاهش بیشتری را نشان خواهد داد و به همین دلیل تاثیر صبحانه بر کارایی و قدرت یادگیری دانش‌آموزان مورد بررسی قرار گرفته و یکی از بررسی‌ها نشان می‌دهد که توانایی دانش‌آموزان برای حل تمرین و یادگیری آن پس از صرف صبحانه افزایش پیدا می‌کند.^۱

صبحانه خوب و متعادل باید شامل یک منبع انرژی فوری و یک منبع انرژی تدریجی باشد که بتواند کودک را از صبح تا ظهر و تا وقت ناهار سرحال و بانشاط نگه دارد.

ب) ناهار

اگر ناهار هم به‌طور صحیح و با کیفیت خوب تهیه شود، کودکان از تغذیه سالمی برخوردار خواهند شد و اگر با غذا سبزی و میوه تازه هم خورده شود، یک ناهار متعادل خواهد بود.

ج) تنقلات

مصرف تنقلات مثل شیرینی‌ها، بستنی، آجیل‌ها و لقمه‌های کوچک بین وعده‌های اصلی غذا، بین ۲۵ تا ۳۵ درصد از انرژی دریافتی روزانه را برای کودکان و نوجوانان تشکیل می‌دهد.

چای، بیسکویت و کشمش و برگه، بادام، میوه‌ها، ارزش غذایی خوبی دارد. یک ساندویچ کوچک یا چند لقمه نان و پنیر همراه با مقداری سبزی و میوه می‌تواند در نیم‌روز و یا عصر توسط فرزندان استفاده شود.

د) شام

شام فرصت خوبی است که رژیم غذایی متعادلی برای فرزندان تدارک دیده شود و

۱. کارولین ای. مور، رابرت شلمن، تغذیه، صفحه ۱۴

عادت‌های سالمی را در آن‌ها بوجود آورد. شام یک وعده غذایی مهم روزانه است و باید از مواد مغذی گوناگونی برخوردار باشد که از تغذیه سالم و متعادل فرزندان مطمئن شویم.

این موارد از سوی مسئولان مراکز و کارشناسان تغذیه و بهداشت مورد توجه قرار گیرد:

- ۱- برنامه غذایی باید بر مبنای میزان کالری مورد نیاز فرزندان، سن و سال، وضعیت جسمانی و جنسی، نوع فعالیت و سلیقه فرزندان و طبق آداب و رسوم و محیط جغرافیایی هر منطقه و متنوع، توسط کارشناس تغذیه و بهداشت همان استان تهیه و با تایید کمیته شبه‌خانواده توسط تیم تخصصی خانه تدوین و اجرا شود.
- ۲- مصرف ساعت دهی و عصرانه باید با توجه به نیاز فرزندان و امکانات خانه در وعده غذایی، گنجانده شود.
- ۳- با توجه به آداب و رسوم فرهنگی و محیطی برای فرزندان دانش‌آموز، میان‌وعده‌های غذایی در نظر گرفته و یا پول جیبی مناسب برای تأمین این میان‌وعده‌ها در اختیار فرزندان قرار گیرد.
- ۴- تنقلات در تعطیلات، اعیاد، اوقات فراغت و اردوها با تشخیص مربی و کادر تخصصی مرکز و با توجه به تأمین اعتبارات و با انتخاب و سلاقی فرزندان تهیه شود و در اختیار آنان قرار گیرد.
- ۵- باید تغذیه و برنامه غذایی فرزندان متناسب با عرف جامعه و در حد یک خانواده متوسط و با امکانات بومی منطقه برنامه‌ریزی و تأمین شود و به تناسب هر فصل تنظیم شود و از تنوع کافی برخوردار باشد و سلیقه فرزندان مورد توجه قرار گیرد
- ۶- نسخه‌ای از برنامه غذایی در تابلو مرکز نصب شود.

تبصره

رعایت همه اصول بهداشتی در تهیه و طبخ غذا شامل بهداشت مواد غذایی، بهداشت نیروی کار تهیه‌کننده غذا، بهداشت ظرف‌های صرف غذا، بهداشت مکان‌های صرف غذا و بهداشت فردی مصرف‌کننده از سوی کادر خانه الزامی است.

۶- ساعت صرف غذا باید با توجه به مجموع شرایط، توسط تیم تخصصی خانه تعیین

شود و در عین حال براساس نوع فعالیت فرزندان و تصمیم مربی قابل اصلاح باشد و از اجبار در خوردن آن در یک ساعت مقرر برای همه فرزندان پرهیز شود.

۷- در طول اقامت و در زمان مناسب (قبل یا در حین صرف غذا) آموزش‌های لازم در زمینه آداب تغذیه توسط مربی به فرزندان آموخته شود. این آموزش‌ها شامل دعای قبل از غذا، چگونگی به دست گرفتن قاشق و چنگال، چیدمان سفره و طریقه هم‌کاری برای اجرای آن، نشست و برخاست، و جلوگیری از پرخوری و افراط در خوردن هستند.

یادآوری

مشارکت فرزندان در طبخ و آموزش پخت‌وپز مورد توجه قرار گیرد، به صورتی که فرزندان متناسب با سن و سالشان پخت‌وپزهای مختلف را یاد بگیرند. این برنامه در مورد فرزندان دختر باید با جدیت بیشتری اجرا شود.

۸- از آن جایی که تغذیه مناسب در رشد فرزندان، میزان بهره هوشی و افزایش حافظه موثر است، لازم است میان وعده‌های غذایی مناسب با رعایت سن و جنس آنان و با توجه به آداب و رسوم هر منطقه جغرافیایی برای فرزندان در نظر گرفته شود. به طوری که فرزندان از همه میوه‌های موجود و سایر مواد غذایی مغذی تدریجاً و به نوبت برخوردار شوند.

۹- غذاهایی که از طریق مشارکت مردمی یا نذورات به مراکز آورده می‌شود، نباید مخل برنامه غذایی فرزندان شود و قبل از آوردن غذاها هم‌آهنگی لازم با مرکز انجام شود و بهتر است سعی شود که این کمک‌ها به سمت‌وسویی که تیم مراقبت تعیین می‌کند، جهت داده شود و در صورتی که این امر ممکن نبود، کمک نقدی دریافت شود.

توجه

حفظ شأن و عزت نفس فرزندان از سوی مسئولان مرکز در ارتباط با دریافت کمک‌ها و مشارکت‌های مردمی الزامی است.

بخش

۵

امور فرهنگی و مذهبی

آن بخش از فعالیت‌هایی که تأکید بر آموزش و ترویج جنبه‌های مذهبی مراسم دینی، احکام و از این قبیل را دارند، امور فرهنگی و مذهبی نامیده می‌شوند.

فصل یازدهم

امور مذهبی

امور مذهبی در خانه‌های کودکان و نوجوانان از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است و لازم است به‌طور خاص و منظم مورد پی‌گیری و اقدام قرار گیرد و در برنامه‌ریزی‌های مختلف ابعاد متفاوت آن مورد توجه قرار گیرد.

برخی از مواردی که توصیه می‌شود به این شرح است:

- ۱- تقویت آرامش معنوی و شادابی فرزندان از طریق انس با قرآن کریم،
- ۲- ایجاد انگیزه و افزایش دانش و آگاهی‌های مورد نیاز فرزندان در زمینه‌های قرآنی،
- ۳- ترویج و گسترش فرهنگ حفظ، قرائت، مفاهیم و هنرهای قرآنی در میان فرزندان،
- ۴- برنامه‌ریزی در زمینه ارائه نوار آموزشی قرآن همراه با جزوات آموزشی،
- ۵- آموزش عملی احکام دینی مانند وضوء، غسل، نماز و روزه به فرزندان توسط مربیان،
- ۶- برگزاری جلسات به منظور تقویت اعتقادات دینی فرزندان،
- ۷- تشکیل گروه‌های تواشیح به منظور تقویت اعتقادات دینی و کار گروهی فرزندان،
- ۸- برگزاری جشن‌واره‌ها و مسابقات قرآنی و احکام و تاریخ اسلام،

- ۹- برگزاری مراسم و مناسبت‌های ویژه مذهبی مانند ایام ماه مبارک رمضان شامل جلسه‌های شب‌های قدر و مراسم افطاری،
- ۱۰- تشویق و راه‌نمایی فرزندان به مطالعه کتاب‌ها و نشریات درباره آموزش احکام و اعتقادات مذهبی و فرهنگ‌سازی این امور از طریق اشخاص مطلعی که نزد فرزندان محبوبیت دارند،
- ۱۱- برقراری ارتباط با دبیرخانه فعالیت‌های قرآنی بهزیستی کشور به منظور استفاده از کتاب‌ها، نشریات، نوارها و سی‌دی‌های مذهبی،
- ۱۲- برقراری ارتباط با کمیته فرهنگی تربیتی بخش امور اجتماعی استان به منظور عملیاتی کردن برنامه‌ها،
- ۱۳- برنامه‌ریزی برای برگزاری جشن تکلیف فرزندان و ارائه آموزش‌های لازم در این ارتباط،
- ۱۴- آماده‌سازی فرزندان برای شرکت در مراسم عبادی سیاسی نماز جمعه و نمازهای اعیادهای مختلف مذهبی،
- ۱۵- آشنایی و برقراری ارتباط فرزندان با اماکن متبرکه و مذهبی و محلی از جمله مسجد محله و بسیج محله،
- ۱۶- تدوین و تنظیم روزنامه‌های دیواری با مفاهیم اعتقادی مذهبی،
- ۱۷- برگزاری مراسم مذهبی در ماه مبارک رمضان و شرکت در هیئت‌های عزاداری تاسوعا و عاشورا در ماه محرم الحرام.

فصل دوازدهم

امور فرهنگی تربیتی

امور فرهنگی تربیتی یک فعالیت مستمر است که به منظور کشف، رشد و شکوفایی استعداد‌های فرهنگی و افزایش سطح آگاهی و تقویت اعتقادات مذهبی فرزندان تحت سرپرستی، برنامه‌ریزی می‌شود.

هدف از آن به این شرح است:

- ۱- شناخت رشد، پرورش و هدایت استعداد‌های بالقوه و ایجاد شخصیت متعادل با توجه به علایق و نیازمندی‌های متفاوت فرزندان،
- ۲- تقویت ایمان، معرفت دینی و ترویج فرهنگ و تمدن اصیل جامعه اسلامی،
- ۳- ایجاد رقابت سالم و غنی‌سازی اوقات فراغت،
- ۴- ایجاد سهولت در برقراری ارتباط و تعامل سازنده بین مربی و فرزند به عنوان دو عامل نیرومند برای تربیت صحیح اسلامی،
- ۵- پرورش روحیه مشارکت‌جویی، مسئولیت‌پذیری، تعامل و هم‌دلی بین فرزندان و مسئولان مربوطه،
- ۶- تقویت انگیزه‌ها با ایجاد تنوع و تحرک بیشتر در برنامه‌های تربیتی، فرهنگی و یادگیری مفاهیم فرهنگی و تربیتی.

به همین منظور پیش‌نهادهای زیر برای برنامه‌ریزی و اجرا ارائه می‌شود:

- ◆ برنامه‌های مختلف آموزشی، فرهنگی، تفریحی با نظر مربی، مددکار، کارشناس فرهنگی و تربیتی تدارک دیده شود و نظر فرزندان نیز در آن قطعا لحاظ شود.
- ◆ در مواقع انتخابات، حضور فعال فرزندان در نظر گرفته شود و توجه کافی انجام شود.
- ◆ برنامه‌ریزی برای بازدید فرزندان از مراکز دیدنی، گردش، سیاحتی، موزه‌ها و پارک‌ها و...
- ◆ شرکت در راه‌پیمایی‌های سراسری روز قدس و ۲۲ بهمن و...
- ◆ شرکت فعالانه فرزندان در برگزاری مراسم دهه فجر.

بخش

۶

آموزش

تلاش منظم و مستمر برای انتقال دانش، مهارت، فنون و یا تجربه به صورت طبقه‌بندی‌شده در یک حوزه خاص آموزش نامیده می‌شود.

از آن‌جا که گروه‌های هدف اصلی در مجموعه شبه‌خانواده، فرزندان هستند، بنابراین برنامه‌های آموزشی باید به گونه‌ای برنامه‌ریزی شود که نتایج آن در بهبود وضعیت فرزندان باتوجه به اهداف و سیاست‌های تربیتی دفتر شکل گیرد. به همین منظور فرآیند آموزش به صورت یک پیوستار خواهد بود که ابتدای این پیوستار همه عوامل اثرگذار در امر آموزش و تربیت فرزندان شامل مربیان، کارشناسان، مدیران و ... است و باید تحت برنامه‌های آموزشی مدونی قرار گیرند تا بتوانند با تجهیزات علمی و به‌روز خود، خدمات‌دهی مناسب و مطلوب‌تری را برای فرزندان فراهم آورند.

آموزش می‌تواند کوتاه‌مدت یا بلندمدت باشد و باتوجه به اهداف آن برنامه‌ریزی شود که در این بخش می‌توان به دو سطح مؤثر در امر آموزش اشاره کرد:

الف) آموزش کارکنان خانه‌های کودکان و نوجوانان

ب) آموزش فرزندان

فصل سیزدهم

آموزش کارکنان خانه‌های کودکان و نوجوانان

لازم است که نیروی کار مرتبط با کار فرزندان متناسب با پست سازمانی و مسئولیتی که به ایشان واگذار شده، آموزش‌های لازم را برای بهبود وضعیت کیفی مرکز در دوران خدمت خود طی کنند. این آموزش‌ها باید با هم‌آهنگی برنامه‌ریزان دفتر آموزش سازمان انجام شود و هدف کلی از این آموزش‌ها ارتقای سطح کیفیت خدمات به فرزندان و افزایش میزان موفقیت در استقلال فردی و اجتماعی آنان است. این امر از طریق انجام وظیفه صحیح و عمل به آموخته‌ها و نهایتاً تعلیم و تربیت مناسب فرزندان صورت می‌گیرد. بدون تردید در یک فرآیند آموزش، آموزش‌گیرندگان (فرزندان) در ارتباط نزدیک و تنگاتنگ با آموزش‌دهندگان (پرسنل) قرار می‌گیرند و میزان بهره‌وری در امر آموزش با میزان تسلط آموزش‌دهندگان ارتباط مستقیم دارد.

بنابراین آموزش‌های پیش‌نهادی زیر برای ارتقا سطح کیفیت تعلیم و تربیت فرزندان موثر است:

- ۱- شرکت پرسنل در دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت و بلند مدت،
- ۲- تهیه فیلم و CD مناسب آموزشی برای استفاده هم‌کاران،
- ۳- مشارکت دادن پرسنل در برنامه‌های آموزشی،
- ۴- هم‌آهنگی لازم در اعزام کارکنان برای بازدید از سایر مراکز با مشورت و مجوز مسئولان مربوطه،
- ۵- تشویق کارکنان به مطالعه و اهدای جوایز به آنان،
- ۶- تهیه کتاب‌های مناسب با موضوعات تربیتی، روان‌شناسی، اجتماعی، بهداشتی و... برای مطالعه کارکنان.

فصل چهاردهم

آموزش فرزندان

آموزش فرزندان باید توسط مربیان متخصص یا عوامل مربوطه در طول دوران اقامت فرزندان و با استفاده از ابزار لازم به صورت تئوری و عملی انجام شود تا در مراحل مختلف زندگی پاسخ‌گوی نیازهای این عزیزان باشد.

هدف از آموزش، آشنایی فرزندان با اصول و روش‌های برخورد با مشکل و راه‌های مقابله با آن، و حل مشکلات فردی یا خانوادگی و اجتماعی است که می‌توان با شرکت‌دادن فرزندان در کلاس‌های مختلف آموزشی برای ارتقای سطح کیفی توانایی و مهارت‌های این عزیزان اقدام کرد.

لازم است که فرزندان هم متناسب با سنین مختلف از طریق تیم تخصصی و با هم‌آهنگی برنامه‌ریزان تیم دفتر آموزش سازمان، آموزش‌های لازم را ببینند.

به‌عنوان مثال آموزش‌های پیش‌نهادی زیر می‌تواند موجب تحقق اهداف آموزش شود:

- ۱- آموزش مهارت‌های زندگی برای فرزندان باید توسط کادر تخصصی شبانه‌روزی (مددکار، مربی، روان‌شناس) و در قالب گروه تخصصی و ترجیحاً به سرپرستی روان‌شناس خانه اجرا شود.
- ۲- شرکت‌دادن فرزندان در کلاس‌های آموزشی مانند نقاشی، کاردستی، بازی، کلاس‌های فنی و حرفه‌ای و زبان می‌تواند در بالابردن سطح توانایی و مهارت‌های فردی نقش بسیار سازنده‌ای داشته باشد.
- ۳- شرکت‌دادن فرزندان در آموزش استاد و شاگردی مثل آموزش نجاری، جوش کاری و سایر حرفه‌ها برای مهارت‌پساران و آموزش‌های خیاطی، گل‌دوزی، آشپزی و سایر حرفه‌های مناسب با خصوصیات روحی و جسمی دختران می‌تواند کسب مهارت و اعتمادبه‌نفس آنان را افزایش دهد.
- ۴- استفاده از برنامه‌های آموزشی مبتنی بر امکانات اجتماعات محلی باید در اولویت آموزش باشد.

- ۵- آشناکردن فرزندان با مهارت‌های روزمره زندگی (L.S.E).
- ۶- مشارکت‌دادن در اداره امور خانه با هدف آموزش نظیر طبخ غذا، تدارک ناهار و شام، چیدمان منزل و سفره‌آرایی.
- ۷- آموزش فرزندان به منظور استقلال اجتماعی آنان.

با توجه به این که در هر گروه سنی، مهارت خاصی باید مورد توجه و آموزش قرار گیرد، بنابراین در این فصل، فرزندان را به سه گروه سنی زیر شش سال، ۶ تا ۱۲ سال و بالای ۱۲ سال تقسیم‌بندی می‌کنیم تا آموزش‌های لازم توسط تیم تخصصی و مربیان برای آنان در نظر گرفته شود.

مهم‌ترین آن مهارت‌ها به این شرح است:

الف) گروه سنی زیر ۶ سال

مهارت شناخت اعضای بدن، شناخت شادی، عصبانیت، خشم، ارتباطات خانواده، دوستی، دوست‌یابی، مهارت گوش کردن، صحبت کردن، ارتباطات غیرکلامی.

ب) گروه سنی ۶ تا ۱۲ سال

مهارت‌های مشاهده، نظم، مثبت‌اندیشی، احترام، آرامش‌پذیری، آموزه‌های دینی، مهارت فرهنگ‌شناسی.

ج) گروه سنی بالای ۱۲ سال

مهارت‌های اعتمادبه‌نفس، انگیزه، تلاش، مسئولیت‌پذیری، خلاقیت، پشت‌کار، توجه به دیگران، حل مسأله، تمرکز، مهارت تصمیم‌گیری، مهارت تفاوت‌های فردی، شناخت بلوغ جسمانی و ویژگی‌های جنس مخالف.

بخش

۷

اوقات فراغت

به مجموعه فعالیت‌هایی گفته می‌شود که فرزند کاملاً با رضایت خاطر برای تفریح، استراحت، توسعه اطلاعات فردی، آموزش غیرانتفاعی و مشارکت اجتماعی داوطلبانه بعد از رهاشدن از الزامات شغلی، تحصیلی و اجتماعی به آن می‌پردازد. اجرای فعالیت‌های فراغتی موجب رشد و شکوفایی استعدادها و کسب مهارت‌های فردی می‌شود که به‌طور کلی شامل فعالیت‌های فرهنگی، هنری، ورزشی و... می‌شود. به‌عنوان مثال فعالیت‌های فرهنگی و هنری به منظور سهولت در امر یادگیری بوده و شرایط لازم برای ایجاد تغییرات مطلوب در ابعاد مختلف شخصیت و رفتارهای کودکان را باعث می‌شود و یا فعالیت‌های ورزشی عواملی هستند که از طریق آن می‌توان عواطف اجتماعی و احساسات عالی‌ه انسانی نوجوانان را بیدار کرد و آنان را به رعایت قوانین، توسعه عدالت و احترام متقابل، هم‌فکری و استقامت عادت داد و هم‌چنین به رقابت‌های مطلوبی که خالی از حد باشد، وادار کرد.

فعالیت‌های اوقات فراغت در کودکان و نوجوانان

علائق و سرگرمی‌ها برای کودکان و نوجوانان پس از تغذیه در درجه اول اولویت است. معمولاً بی‌کاری و نداشتن سرگرمی مناسب در کودکان و نوجوانان، عامل خطرناکی است که فرصت مناسبی برای بروز انحرافات را موجب می‌شود. نوجوانان، متناسب با وضع روحی و جسمی خویش علاقه‌مند به انجام فعالیت‌های متفاوتی هستند. بنابراین در زمان برنامه‌ریزی و اجرای آن باید به توانایی‌های جسمانی و روانی فرزندان توجه خاص شود.

در این راستا مطلوب است موارد زیر از سوی تیم مراقبت برای برنامه‌ریزی اوقات فراغت فرزندان مورد توجه قرار گیرد:

- ۱- تشکیل گروه براساس شناخت علایق، توانایی‌ها و استعدادسنجی فرزندان،
- ۲- تبادل نظر و هم‌فکری با اعضا تیم،
- ۳- اولویت‌بندی برنامه‌ها براساس شرایط جسمانی و روحی و روانی فرزندان،
- ۴- فراهم کردن امکانات و لوازم برای رشد و شکوفایی استعدادهای فرزندان،
- ۵- ارتباط و هم‌آهنگی با سازمان‌ها و یا تشکلهای هدفمند مانند کانون‌های فرهنگی، هنری و یا باشگاه‌های ورزشی،
- ۶- داشتن برنامه فراغتی برای فرزندی که علاقه‌مند به داشتن فراغت جدا از دیگران هستند.

فصل پانزدهم

امور فرهنگی و هنری

امور فرهنگی هنری یک فعالیت مستمر است که به منظور کشف، رشد و شکوفایی استعداد‌های فرهنگی و هنری و افزایش سطح توانایی‌های بالقوه فرزندان تحت سرپرستی برنامه‌ریزی و تدوین می‌شود.

برخی نکات مهم به شرح زیر است:

- ۱- مطلوب است همه برنامه‌های فرهنگی، هنری، آموزشی و تفریحی فرزندان با نظر تیم مراقبت انجام شود و نظر فرزندان در این برنامه‌ریزی‌ها قطعاً لحاظ شود.
- ۲- مربی در طول سال به استعدادسنجی فرزندان پرداخته و پس از شناسایی علایق و استعدادها در هنگام برنامه‌ریزی برای اوقات فراغت ایشان این توانایی‌ها را لحاظ کرده تا با برنامه‌ریزی مناسب موجبات رشد و شکوفایی این استعدادها را فراهم سازد. از جمله برنامه‌هایی مانند کتاب‌خوانی، نقاشی، کاردستی، تماشای تأثر، گوش دادن به موسیقی، شعرخوانی، رفتن به سینما.

یادآوری

تا جایی که ممکن است با تجهیز منابع مطالعاتی فرزندان، کتاب‌ها متناسب با سن و جنس آن‌ها تهیه شود.

- ۳- بهتر است تصمیمات اتخاذشده در برنامه‌ریزی‌ها تداوم داشته باشد تا از بی‌انگیزه‌شدن فرزندان نسبت به تصمیمات تیم مراقبت جلوگیری به عمل آید و با تداوم این برنامه‌ها، اهداف مورد نظر تیم مراقبت به‌موقع برآورده شود.
- ۴- شایسته است که برنامه‌های پیش‌بینی‌شده به دلیل تجدیدی برخی از فرزندان دست‌خوش اختلال نشود و سعی شود تا حد امکان از تنبیهات این‌گونه مانند محرومیت از شرکت در همه فعالیت‌ها که موجب چالش‌های روانی می‌شود، جلوگیری به عمل آید.

فصل شانزدهم

امور ورزشی

کلمه Sport به معنای ورزش از دو کلمه Dis و Portare گرفته شده که معنای آن دوری از کار و به عبارت دیگر کارآسانی است. از ریشه لغت، چنان استنباط می‌شود که ورزش برخلاف کار با تفریح و میل و رقابت توأم است و هیچ‌گونه تحمیل و یا اجباری در زمینه فعالیت ورزشی وجود ندارد. تنها اختلاف بین کار و ورزش، شیوه تفکر و نگرش شخصی نسبت به این دو فعالیت است. نگرش و شیوه تفکر در ورزش بیشتر جنبه تفریح و بازی کردن دارد که همراه با ذوق و اشتیاق و تجربه‌اندوزی است.

ورزش ضمن آن که یک عمل تفریحی و نشاط‌آور و سرگرم‌کننده در ساعات‌های اوقات فراغت است، از طرف دیگر وسیله‌ای مؤثر در حفظ سلامت بدن و نیرومندی جسم است و از بعدی دیگر تقویت‌کننده مهارت‌های حسی و حرکتی در فرد و نهایتاً این که می‌تواند موجب افزایش قدرت تفکر فرد شود.

در اجرای فعالیت‌های ورزشی توجه به سن، توانایی جسمانی، جنسیت و میزان علاقه افراد می‌تواند از عوامل مؤثر و تعیین‌کننده باشد معمولاً فعالیت‌های ورزشی به

«۳ گروه عمده تقسیم می‌شوند:

۱- فعالیت‌های ورزشی تفریحی

۲- مسابقات

۳- فعالیت‌های ورزشی حرفه‌ای

امور ورزشی تفریحی

با توجه به اهمیت تعیین‌کننده فعالیت‌های ورزشی و تربیت بدنی، هر روز صبح تا جایی که امکان دارد برنامه ورزش و نرمش صبح‌گاهی به صورت فردی و یا گروهی اجرا شود. این برنامه‌ها معمولاً در ایام تعطیلات تابستانی برای گذراندن اوقات فراغت تابستانی فرزندان از سوی تیم مراقبت به‌طور جدی‌تر برنامه‌ریزی می‌شود که باهم‌آهنگی بین‌بخشی مراکز استفاده از امکانات سازمان‌ها و نهادهای متولی برنامه‌ریزی اوقات

فراغت تابستانی دانش‌آموزان از قبل طراحی شده و خانه‌ها می‌توانند برای استفاده فرزندان برنامه‌ریزی داخلی کرده واز این امکانات برای برنامه‌ریزی تابستانی فرزندان مدد بگیرند.

یادآوری

از آن‌جا که علائق و استعداد و توانایی ورزشی فرزندان با یک‌دیگر متفاوت است و هیچ فرزندی نباید از ورزش کردن محروم شود، ضروری است که تا جایی که ممکن است برای هر یک از آنان به تناسب موقعیت و علائق آن‌ها یک فعالیت ورزشی تعریف و برنامه‌ریزی شود.

مسابقات

به منظور ارتقا توانایی جسمانی فرزندان و ایجاد انگیزه مناسب برای این عزیزان، بهتر است از سوی تیم مراقبت مسابقات ورزشی در قالب تیم‌های هم‌گروه سنی و هم‌گون در یک منطقه قابل دسترسی برگزار شود تا هم فرزندان بتوانند ارزیابی مناسبی از آموخته‌های ورزشی و مهارت‌های خویش داشته باشند و هم این گردهم‌آیی‌ها موجب رشد رفتارهای اجتماعی و تعامل بین فرزندان شود، و ضمناً فرزندان که به رشته ورزشی خاص اظهار علاقه می‌کنند، مورد تشویق و تقدیر قرار گیرند تا موفقیت بیشتری کسب کنند.

تبصره

باید همه موضوع‌های آموزشی و تفریحی برنامه اوقات فراغت به گونه‌ای طراحی شود که باعث ارتقا سطح آموزش مهارت‌های زندگی و فرزندان شده و موجبات توان‌مندسازی ایشان را در آینده فراهم کند.

فعالیت‌های ورزشی حرفه‌ای

در این گونه فعالیت‌ها معمولاً پس از شناسایی استعدادها خاص از سوی تیم مراقبت، برنامه‌ریزی لازم برای انجام تست‌های حرفه‌ای صورت می‌گیرد که معمولاً این تست‌ها از سوی فدراسیون‌ها و کارشناسان صاحب‌نظر ورزشی انجام می‌گیرد.

موارد قابل توجه

- ۱- تیم مراقبت باید حداکثر تلاش خود را برای برقراری ارتباط با مراکز ورزشی صرف کند و بستری مناسب برای رشد و شکوفایی استعداد فرزندان عزیز را فراهم کند.
- ۲- مدیر خانه هم موظف است فرزندان را که به یک رشته ورزشی اظهار علاقه می‌کنند شناسایی و به تیم‌های ورزشی، باشگاه‌ها و غیره معرفی شوند تا در رشته مورد علاقه خود، کسب مهارت کنند. ضمناً معرفی‌نامه‌های لازم برای برقراری ارتباط فرزندان را با این اماکن ورزشی در اختیار آنان قرار دهد و با استفاده از امکانات موجود مرکز، منطقه و سازمان و با یاری‌جستن از امکانات مشارکت مردمی، فرزندان را مورد تشویق قرار دهند.

بخش

برنامه انضباطی

مجموعه برنامه‌ها و مقرراتی که به حفظ نظم در یک مرکز نگهداری از جمله خانه کودکان و نوجوانان کمک می‌کند و پی‌آمدهای سرباززدن از مقررات و یا رعایت مناسب آن‌ها را به صورت جداگانه، به اسم تشویق و تعامل و برخورد تنبیهی توجیه می‌کند، برنامه انضباطی گفته می‌شود. به‌عنوان مثال می‌توان به ساعت ورود و خروج، و مقررات مرخصی و غیبت اشاره کرد.

فصل هفدهم

تشویق

تشویق ابزاری برای تحسین و ارزش‌دادن به فعالیت‌های درست کودکان به منظور تقویت شجاعت، جسارت و اعتقاد و باور فرد نسبت به اعمالش است.

استفاده موثر از تشویق

تشویق، واکنشی است که به تقویت رفتار خاص منجر می‌شود. اگر فرزندی رفتار شایسته انجام دهد، تشویق باعث تکرار این رفتار توسط او خواهد شد. معمولاً افراد به مشوق‌های متفاوتی پاسخ می‌دهند؛ برخی به پول، بعضی به غذا و تنقلات و عده‌ای هم به تشکر کردن اهمیت می‌دهند. با این وجود، ره‌کردهای کلی و مشترکی درباره شیوه تشویق کودکان و نوجوانان وجود دارد.

اولین اقدامی که باید انجام داد، تحسین کودک است.

مراتب مختلف تحسین کردن عبارتند از:

- ۱- تحسین کلامی یا غیر کلامی
- ۲- تحسین همراه با فعالیت‌ها
- ۳- تحسین همراه با پاداش و جوایز جزئی
- ۴- اعطای نشان‌های لیاقت

مرحله اول: تحسین کلامی و غیر کلامی

◆ تحسین یکی از روش‌های موثر تشویق است و تقویت‌کننده رفتارهای شایسته آنان است.

راهنمای گام‌به‌گام استفاده از تحسین عبارت است از:

- ۱- تنها به گفتن کلمه «آفرین» اکتفا نکنید، بلکه ماهیت رفتار شایسته او را برایش توضیح دهید.
- ۲- تحسین باید پس از انجام رفتاری شایسته انجام شود تا بتواند بین رفتار و نتیجه آن ارتباطی معنی‌دار ایجاد کند.
- ۳- تحسین باید در آغاز رفتاری شایسته، به‌طور مداوم و مکرر انجام شود و به‌تدریج که آن رفتار به عادت رایج زندگی فرزندان تبدیل می‌شود، باید از میزان تحسین هم کاسته شود.
- ۴- تحسین باید بلافاصله پس از تکرار رفتاری شایسته انجام شود.
- ۵- تحسین باید از صمیم قلب باشد، زیرا کودکان قادرند تحسین‌های غیرواقعی را تشخیص دهند.

مرحله دوم: تحسین همراه با فعالیت

فهرستی از فعالیت‌های مورد علاقه فرزندان تهیه کنید و هر بار که رفتار شایسته‌ای از او دیدید، اجازه دهید که آن فعالیت را انجام دهد. این فعالیت‌ها می‌تواند بسیار ساده باشند مانند: فوتبال، پینگ‌پنگ، کوهنوردی و تماشای تلویزیون و یا بازی با کامپیوتر.

مرحله سوم: تحسین همراه با پاداش و اهدا جوایز جزیی

درباره همه جوایز مورد علاقه فرزندان فکر کنید. مداد، دفترچه، غذا یا هر وسیله جزیی مورد علاقه او را مدنظر گرفته و به عنوان جایزه از آن‌ها استفاده کنید. سعی کنید جوایز را در طول روز و به تفاوت توزیع کرده و همه آن‌ها را یک‌باره در اختیار فرزندان قرار ندهید.

مرحله چهارم: اعطای نشانه‌های لیاقت

دادن نشان‌هایی مانند ستاره، کارت و نظیر آن‌ها، کاری بسیار تشویق‌کننده است. گاهی اوقات، مربیان و کودکان با یک‌دیگر به توافق می‌رسند که به ازای رفتاری شایسته در زمانی معین، پاداشی مشخص دریافت شود. این روش، اگر چه بسیار موثر است، ولی بهتر است برای انجام آن با تیم تخصصی و یا یک روان‌شناس مشورت شود.^۱

۱. باری و فرنسین مک نامارا، کلیدهای رویارویی با پدیده خشونت، صفحه ۷۳ - ۷۶

فصل هجدهم

تعامل و برخورد تنبیهی

تعامل و برخورد تنبیهی، عامل بازدارنده موقت برای رفتارهای نابه‌هنجار و مکرر کودک است.

استفاده موثر از تنبیه

از آن‌جا که تشویق، همواره مؤثر نبوده و گاهی لازم است برای تغییر یک رفتار، از تنبیه استفاده شود، در بسیاری از موارد، ترکیبی از «حداکثر تشویق و حداقل تنبیه» بهترین راه‌حل ممکن به شمار می‌آید. هر چیزی که باعث تضعیف یک رفتار شود، نوعی تنبیه‌کننده به شمار می‌آید.

تنبیه الزاما به معنی تنبیه بدنی نیست. کتک‌زدن به دلایل متعددی، کاری کاملاً نادرست بوده و توجیه‌پذیر نیست. تنبیه بدنی، پیام روشنی برای کودکان دارد: کسانی که از تو بزرگ‌تر و قوی‌تر هستند، با زور می‌توانند تو را وادار به انجام کاری کنند که دلشان می‌خواهد.

به همین دلیل است که بسیاری از کودکان و بزرگسالان، از روش‌های خشونت‌آمیز استفاده می‌کنند. از نظر رفتارشناسی، سیلی‌زدن و کتک‌زدن روش‌هایی هستند که باعث بدآموزی کودکان و نوجوانان می‌شوند. تنبیه نیز مانند تشویق دارای سلسله‌مراتبی است. بنابراین باید به این موضوع توجه کرده و مراحل تنبیه رعایت شود.

مراحل میانی متعددی برای تنبیه وجود دارد که چند مورد آن عبارتند از:

۱- نادیده گرفتن رفتار ناشایست و بی‌توجهی به آن

۲- سرزنش لفظی

۳- محرومیت موقت

۴- محرومیت از امتیازات

مرحله اول: نادیده گرفتن رفتار ناشایست و بی توجهی به آن

◆ «نادیده گرفتن یک رفتار ناشایست» روشی موثر بوده، اما اجرای آن برای مربیان بسیار مشکل است. عبارت تکنیکی به کاررفته برای این نوع نادیده گرفتن «محرومیت موقت از تشویق اجتماعی» است. عوامل تشویق کننده متعددی در محیط زندگی کودک وجود دارند که حذف آن‌ها و از جمله نادیده گرفتن، باعث می شود کودک برای کسب مجدد آن‌ها رفتار خود را تغییر دهد. نادیده گرفتن در صورتی که با تشویق رفتاری مطلوب همراه شود، بهترین نتیجه را خواهد داد.

چند مثال در زمینه شیوه‌های نادیده گرفتن:

الف) هنگامی که فرزندی مشغول انجام کاری ناشایست است، هیچ‌گاه بی تفاوت نایستید و به او خیره نشوید.

ب) با خودتان صحبت کنید، به خود بگویید این رفتار زودگذر بوده و نادیده گرفتن آن روش بسیار مؤثری است.

ج) پرسنل و مربیان باید در نادیده گرفتن رفتار ناشایست فرزندان به یکدیگر کمک کرده و هم‌آهنگ باشند.

بی توجهی به رفتارهای ناشایست، کاری دشوار بوده و ممکن است در زمانی طولانی باعث تغییر در رفتاری خاص شود. این روش در مورد رفتارهایی که توسط تحسین‌های لفظی و غیرلفظی تشویق می شوند بسیار موثر است.

مرحله دوم: سرزنش لفظی

◆ سرزنش لفظی به معنای توهین، هتک حرمت و کلامی که موجب تضعیف شخصیت و عزت نفس فرزندان شود، نیست. بلکه به کاربردن این نوع تنبیه به مفهوم کاربرد واژه‌ها و جملات با بار مثبت، اما در کلام هشدار است. از آن‌جا که تنبیه به معنای آگاه کردن و بیداری است، بنابراین کاربرد الفاظ هوش یارکننده، مصداق سرزنش لفظی است. بنابراین در این مرحله به جای این که از جملاتی طولانی و با بار منفی نظیر «صدها بار گفته‌ام وقتی مشغول کاری هستم مزاحم من نشو. آیا نمی‌دانی ممکن است حواسم پرت شود و به خودم آسیب برسانم؟

آیا نمی‌توانی منتظر بمانی تا کارم تمام شود؟ اگر مزاحم من شوی نمی‌توانم کارم را تمام کنم» استفاده شود، بهتر است به گفتن «نه» یا «بس است» و یا «لطفاً این کار را نکن» بسنده کرده و در این حالات به محض این که فرزند رفتاری شایسته از خود نشان داد، او را تشویق کنید.

مرحله سوم: محرومیت موقت

این روش چون پیچیده است برای اجرای آن بهتر است با یک روان‌کاو یا روان‌شناس و یا با تیم تخصصی مشورت کنید. این روش باید به‌طور منظم و مستمر اجرا و پی‌گیری شود. استفاده از روش‌های تنبیهی، باید با حساسیت و دقت نظر همراه باشند. زیرا در غیر این صورت به‌جای تضعیف رفتار ناشایست، موجب تقویت رفتار خواهد شد. از آن‌جا که بیشتر نیروی کار و مربیان بیش از آن‌که به رفتارهای شایسته فرزندان توجه کنند، نارسایی‌ها و اشتباهات او را می‌بینند، بنابراین تنبیه باید به‌طور موقت صورت گیرد، اما تشویق باید مستمر و پیوسته باشد.

مرحله چهارم: محرومیت از امتیازات

«محرومیت از امتیازی ویژه» نباید بدون اطلاع قبلی باشد و باید پس از توافق قبلی و پیش‌آگاهی کودک انجام شود. فرزند باید بداند اگر مرتکب رفتاری ناشایست یا پذیرفته‌نشده شود، از پاداش محروم خواهد شد. به این ترتیب، او با نوع رفتار خود در مورد دست‌یابی یا محرومیت از پاداش تصمیم خواهد گرفت. در صورت لزوم می‌توان این روش را با سرزنش لفظی به همان گونه که در بالا اشاره شد نیز همراه کرد.

مانند: «همین که گفتم، امروز حق نداری از خانه بیرون بروی» یا «فردا نمی‌توانی به استخر بروی».

یادآوری

برای برخورد با مشکل رفتاری فرزندان بهتر است از افراد متخصص کمک بخواهید.

همان‌گونه که در تعاریف اشاره شد، دو مقوله عمده فوق‌الذکر در مراکز شبانه‌روزی از

ابزارهای برنامه انضباطی است.

با این اوصاف موارد زیر را باید به عنوان شیوه‌ای مناسب و جای‌گزین برای تغییر رفتارهای ناشایست و تقویت رفتارهای مطلوب فرزندان مورد توجه پرسنل و مربیان قرار داد:

- ۱- هرگونه تنبیه جسمانی و روانی از سوی مسئولان در ارتباط با فرزندان کاملاً ممنوع شود.
- ۲- ایجاد مراکز کوچک و با رعایت گروه‌های سنی فرزندان در روش‌های تشویق و تنبیه باید به عنوان یکی از عوامل مؤثر در نظر گرفته شود.^۱
- ۳- وضعیت روحی و روانی فرزندان و شناخت مناسب از رفتارهای این عزیزان، قطعاً در روش‌های تشویق و تنبیه مؤثر است.
- ۴- تصمیم‌گیری مناسب و منطقی از سوی مربیان و در نظر گرفتن بهترین زمان در اجرای روش‌های تنبیه و تشویق می‌تواند مؤثر واقع شود.
- ۵- روش‌های تشویق و تنبیه، زمانی مؤثر است که علایق و سلیقه‌های فرزندان در نظر گرفته شود.^۲
- ۶- آموزش مربیان و پرسنل مراکز نگهداری به منظور استفاده از روش‌های مناسب تشویق و تنبیه در دستور کار قرار گیرد.
- ۷- ایجاد آگاهی مناسب در فرزندان که چرا تنبیه و تشویق می‌شوند، و آموزش مهارت‌های زندگی به منظور جلوگیری از بروز اختلالات رفتاری و پی‌روی این امر تأثیر آن در تشویق و تنبیه فرزندان.
- ۸- تشکیل و تقویت تیم تخصصی در ارائه راه‌کارها و پیش‌نهادهای در رابطه با تنبیه و تشویق فرزندان به عمل آید.
- ۹- استفاده از تجربه‌های علمی مراکز دانشگاهی هر استان شامل گروه‌های

۱. کوچک‌سازی به عنوان یکی از عوامل مؤثر در تربیت و تدوین برنامه انضباطی قطعاً باید در نظر گرفته شود.

۲. منظور از شناخت علایق و سلیقه‌های فرزندان، میزان توجه و نیاز ایشان به خواسته‌های معقول در راستای اهداف گروه است. بعنوان مثال فرزندی علاقه بسیاری به تماشای فیلم‌های سینمایی دارد، پس در زمان تشویق می‌توان از فرستادن او به تماشای یک فیلم مورد علاقه او استفاده کرد.

جامعه‌شناسی، علوم اجتماعی، روان‌شناسی، پزشکی و افراد با تجربه سازمان در زمینه تربیت فرزندان، به منظور آشنایی با روش‌های مناسب و ابزارهای علمی در ارتباط با تشویق و تنبیه فرزندان.

بخش

۹

نمایه

فصل نوزدهم

پیش‌نهادهایی برای بهبود کیفیت وضع موجود

- ۱- ایجاد خانه موقت جدا از مراکز نگهداری برای فرزندان قبل از ورود به مراکز شبانه‌روزی.
- ۲- ثبات نسبی مراکز شامل پرسنل، فرزندان، و محل نگهداری.
- ۳- رعایت گروه سنی فرزندان در مراکز نگهداری به منظور کنترل بیشتر و تربیت مناسب‌تر طبق دستورالعمل اجرایی دفتر شبه‌خانواده.
- ۴- ایجاد مراکز کوچک‌تر و تقویت طرح کوچک‌سازی مراکز. کوچک‌سازی، زمانی موثر واقع می‌شود که در مجموعه نظام کوچک‌سازی انجام شود.
- ۵- هم‌آهنگی تعداد فرزندان با تعداد مربیان^۱.
- ۶- اجرای تخصصی‌تر طرح شامل‌سازی با استفاده از پرسنل مجرب، متخصص و آموزش‌دیده.
- ۷- الگوهای بزرگ اردوگاهی در برخی از مراکز استان‌های کشور باید از بین برود تا از رفاه‌زدگی فرزندان جلوگیری به عمل آید و فرزندان در حد تعادل همانند فرزندان

۱. مطابق با مجموعه قوانین سازمان بهزیستی

در خانواده تربیت شوند.

به نظر می‌رسد دلیل عمده عدم اجرای این طرح نیز این است که قابلیت کوچک‌سازی در این گونه مراکز وجود ندارد. از همین رو مطلوب است تا از این گونه مراکز به‌عنوان مراکز اردوگاهی برای اوقات فراغت فرزندان استفاده شود.

۸- برگزاری دوره‌های آموزشی به منظور بهره‌وری مناسب از خدمات مربیان.

۹- به نظر می‌رسد برنامه تربیتی در مراکز نگهداری، بدون رعایت چهار گزینه زیر امکان‌پذیر نیست:

الف) الزام اجرای برنامه مراقبت

ب) کوچک‌سازی مراکز

ج) کنترل ازدیاد تعداد فرزندان

د) نسبت تعداد فرزندان با تعداد مربیان

۱۰- بازنگری و اصلاح اساسی فرم برنامه مراقبت متناسب با نیازسنجی انجام پذیرفته.

۱۱- برگزاری همایش‌های مربیان به منظور تعامل و ارائه راه‌کارهای موفق به یک‌دیگر و تدوین روش صحیح برنامه انضباطی و تربیتی.

فصل بیستم

تعاملات و روابط فرزند با خانواده و بستگان

یکی از اصلی‌ترین وظایف خانه‌های کودکان و نوجوانان کمک به حفظ هویت فرزندان در ایجاد ارتباط صحیح فرزند خانواده است. بدون تردید حفظ روابط خویشاوندی در رشد و شکوفایی شخصیت فرزندان و حفظ هویت شخصی آنان تاثیر مهمی دارد. تعداد بسیاری از فرزندان دارای خویشاوندان و بستگانی هستند و همچنین برخی از فرزندان دارای برادران و خواهرانی هستند که احتمالاً در خانه‌های کودکان و نوجوانان دیگر یا در سایر شهرستان‌ها زندگی می‌کنند و فرزندان از خانواده خود خاطرات و احساساتی دارند که در خلوت و گاه در حضور دیگران به آن‌ها اشاره می‌کنند. بررسی و کندوکاو این نوع احساسات و روابط خویشاوندی از وظیفه مددکاران خانه‌های کودکان و نوجوانان است.

پرواضح است که در استمرار روابط اجتماعی آنان با خانواده، بستگان باید موارد زیر مدنظر قرار گیرد:

- ۱- فراهم کردن زمینه دیدار و ملاقات فرزندان با اقوام و بستگان آنان.
- ۲- ایجاد ارتباط فرزند با بستگان خود از طریق تشویق فرزندان به انجام مکاتبه با آنان یا از طریق تماس تلفنی و ملاقات‌های حضوری در خانه کودکان.
- ۳- فراهم کردن زمینه حضور فرزندان در روزهای تعطیل و ایام تعطیلات نوروز و یا ایام تابستان در کنار خانواده و بستگان.
- ۴- نتایج دیدارها و ملاقات فرزندان با خانواده در قالب یک گزارش مددکاری در پرونده فرزندان درج شود.

فصل بیست و یکم

انتقال فرزندان به خانواده

فرزندان پیوسته به دنبال هویت اصلی خود هستند و از آنجا که خانواده مهم‌ترین نهاد در شکل‌گیری شخصیت اجتماعی و فردی فرزندان است و انتقال آموزه‌های اجتماعی اولیه توسط خانواده صورت می‌گیرد، بنابراین همه تلاش‌های کارشناسی باید مبنی بر این قرار گیرد تا زمینه پذیرفته‌شدن موفقیت‌آمیز آنان را در خانواده‌های واجد شرایط فراهم شود.

با توجه به اهمیت نقش خانواده رعایت موارد زیر الزامی است:

- ۱- بررسی وضعیت اقوام و بستگان به ویژه بستگان درجه یک و رفع مشکلات آنان در زمینه‌سازی پذیرش فرزندان در درون خانواده.
- ۲- فراهم کردن زمینه ورود فرزندان به خانواده‌های جای‌گزین و واجد شرایط.
- ۳- بهتر است در انتقال و بازگشت فرزندان نزد خانواده، هم‌جواری محل سکونت آنان با خانواده و بستگان، مورد نظر قرار گیرد.
- ۴- تا جایی که ممکن است انتقال فرزندان و تعیین محل سکونت آنان در بین ترم‌های تحصیل صورت نگیرد.
- ۵- نظارت کارشناسانه بر وضعیت فرزندان در درون خانواده ضامن بقای سلامت جسمانی و روانی اجتماعی آنان خواهد بود. بنابر این پی‌گیری روند حضور فرزند در خانواده باید مستمرا مورد نظر قرار گیرد تا زمانی که ارتباطات صحیح و همه‌جانبه انجام شود.

فصل بیست و دوم

برخی نکات ضروری

- به دلیل اهمیت برخی موارد مهم در خانه‌های کودکان و نوجوانان، نکات زیر مورد تأکید بیشتری است:
- ۱- برای هر یک از فرزندان پرونده اجتماعی مطابق ضوابطی که قبلاً ابلاغ شده تشکیل شود.
 - ۲- برای همه فرزندان پرونده بهداشتی مطابق ضوابط ابلاغ شده تشکیل شود.
 - ۳- شرح وظایف همه کارکنان به آنان ابلاغ شود.
 - ۴- برنامه غذایی طبق مفاد فصل دهم از بخش چهار تهیه و در اختیار مربیان هم قرار داده شود.
 - ۵- تهیه جعبه کمک‌های اولیه و نصب آن در محل مناسب ضروری است.
 - ۶- تهیه کپسول آتش‌نشانی و آموزش استفاده صحیح از آن الزامی است.
 - ۷- برای فراهم کردن محیطی آرام و ایجاد روحیه شاداب برای فرزندان تا جایی که ممکن است سعی شود در هر اتاق یا سالن خانه چندین گلدان گل مناسب فصل قرار داده شود.
 - ۸- با مشارکت و نظرخواهی فرزندان، نسبت به تزیینات روی دیوار از جمله نصب پوستر و یا تابلو و کارهای دستی مناسب سن و سال فرزندان اقدام شود.
 - ۹- هر یک از فرزندان باید دارای کمد خاص برای نگهداری وسایل شخصی و اشیای مورد علاقه خود از جمله آلبوم عکس باشند.
 - ۱۰- در تنظیف و بهداشت محیط از مشارکت فرزندان استفاده شود و آموزش‌های لازم در این زمینه داده شود.

فصل بیست و سوم

دفتر گزارش

از آنجا که تعلیم و تربیت فرزندان در خانه‌های کودکان و نوجوانان مستلزم آگاهی همه افراد دست‌اندرکار نسبت به برنامه‌های تربیتی است، بنابراین تیم تخصصی مربیان، مددکاران، و روان‌شناسان و مسئولان مربوطه بهتر است از همه موارد و مسایل فرزندان در طول ۲۴ ساعت شبانه‌روز آگاه باشند. بنابراین ثبت اطلاعات روزانه در دفتر گزارش نه تنها ما را از وضعیت و چگونگی اجرای برنامه‌ها مطلع می‌کند، بلکه می‌تواند در تهیه و تدوین عمل‌کرد و همچنین بازنگری برنامه‌های اجرایی یاری‌مان دهد.

به همین منظور رعایت نکات زیر در تنظیم گزارش اهمیت ویژه‌ای دارد:

- ۱- حالات روحی‌روانی فرزندان به صورت موردی و در حالات خاص مانند پرخاش‌گری، انزوا، افسردگی، سرخوشی غیرعادی، ارتباط جنسی، شب‌اداری، و ارتباطات بین‌فردی.
- ۲- بیماری جسمی فرزندان و لزوم ارجاع به پزشک، اقدامات انجام گرفته، دستورهای دارویی، و زمان مصرف داروها.
- ۳- شیوه انجام تکالیف درسی و نمرات کسب‌شده، مسایل یا برخوردهای ایجادشده در محیط آموزشی و محیط کار.
- ۴- زمان ورود و خروج فرزندان به محیط‌های آموزشی، کلاس‌های خصوصی، و محیط کار.
- ۵- شیوه هم‌کاری و مشارکت فرزندان در وظایف کاری آنان در محیط خانه.
- ۶- شیوه نگرش آنان به بهداشت فردی و گروهی.
- ۷- ساعت خواب و بیداری فرزندان.
- ۸- شیوه رعایت نظم و مقررات در خانه.
- ۹- موارد تشویقی و تنبیهی هر فرزند و لزوم پی‌گیری از سوی دیگر مربیان.
- ۱۰- نکات خاص که در طول روز اتفاق افتاده و نیاز است حتماً مربی شیف‌ت بعدی از آن مطلع و مطابق با آن مشکل ارائه طریق کند.
- ۱۱- سایر موارد پیش‌بینی‌نشده.

منابع و مآخذ

الف) کتاب‌ها

ردیف	نام کتاب	نام نویسنده	چاپ	انتشارات
۱	انضباط بدون اشک	ردولف دریکورس و پرل کاسل	چاپ دوم	نشر رشد
۲	تغذیه	کاروینی ای مور و رابرت شولمن و می‌می کر	چاپ هفتم	نشر صابری
۳	روان‌شناسی رشد	مریم ذوالفقاری	چاپ اول	پیام
۴	بهداشت مدارس شبانه‌روزی	محمد مهدی اصفهانی	چاپ اول	عابد
۵	مبانی روانی اجتماعی در یادگیری مهارت‌های ورزشی	مهدی نمازی‌زاده	چاپ اول	تربیت بدنی
۶	پژوهشی در اوقات فراغت و راه‌های بهره‌وری از آن	دکتر حسین علی کوهستانی	چاپ اول	
۷	مهارت‌های اساسی زندگی در کودکان و نوجوانان	دکتر دورتی ریچ	چاپ سوم	صابری
۸	کلیدهای رویارویی با پدیده خشونت	دکتر باری مک نامارا و فرانسیس مک نامارا	چاپ ششم	صابری

ب) قوانین و دستورالعمل‌ها

- ۱ تغییر و اصلاح رفتار کودکان برای مربیان
- ۲ دستورالعمل اجرایی دفتر شبه‌خانواده
- ۳ مجموعه قوانین بهزیستی
- ۴ دستورالعمل اجرایی دوره‌های آموزشی پودمانی بهزیستی کشور